

trk dergisi

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi

e-ISSN:2757-6388

2022

Cilt:3 Sayı: 1

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi

International Journal of Humanities and Art

Cilt/Volume: 3 Sayı/Issue: 1 Yaz/Summer 2022

<http://www.trkdergisi.com>

İmtiyaz Sahibi/Owner

Doç.Dr. Enver KAPAĞAN

Baş Editörler/ Chief Editorial Board

Doç.Dr. Enver KAPAĞAN

Doç.Dr. Mustafa KUNDAKÇI

Dr. Öğr. üyesi Can Doğan

Öğr.Gör.Yılmaz BACAĞLI

Eğt. Gör.Yalçın ALTAY

Dil Editörleri/Language Editors

Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAEV

Arş. Gör. Mustafa CANLI

Metin İnceleme ve Düzelti/ Text Review and Editing

Öğr. Gör. Oğuzhan YILDIRIM

Öğr. Gör. Salih TURAN

Yurt Dışı Temsilcilikleri/ Foreign Representation Offices

Azerbaycan: Doç. Dr. Siyavuş ASIMOV

/Bakü Avrasya Üniversitesi

Kazakistan: Doç. Dr. Sanay Gavhar ERALIKIZI

/M. Kh. Dulati Taraz Devlet Üniversitesi

Kırgızistan: Prof. Dr. Meerim KOLBAYEVA

/Kırgızistan Milli İlimler Akademisi

Özbekistan: Prof. Dr. Nodirhan KHASANOV

Özbekistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi

Rusya: Doç. Dr. Kireeva İrina ANATOLEVNA

/Uluslararası Moskova Üniversitesi

Tataristan: Doç. Dr. Feride TAGİROVA

/Tataristan Bilimler Akademisi

Türmenistan: Dr. Öğr. Üyesi Janibekov KAKAJAN

/Mahtumkulu Dil ve Edebiyat Yazmaları Enstitüsü

Yayın Kurulu / Editorial Boards

Prof. Dr. Abbasov Əbülhəsən FƏRAD OĞLU
Prof. Dr. Ali GÜNEŞ
Prof. Dr. Faruk ÇOLAK
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER
Prof. Dr. Hüseyini Nazim ZİYAD OĞLU
Prof. Dr. Meerim KOLBAYEVA
Prof. Dr. Nodirhan KHASANOV
Prof. Dr. Yerden KAZHYBEK
Prof. Dr. Zeki TEKİN
Doç. Dr. Siyavuş KASIMOV
Doç. Dr. Adayeve Ermek SABİRBAYKIZI
Doç. Dr. Alsou KAMALIEVA
Doç. Dr. Allahverdiye Əlövsət VİLAYT OĞLU
Doç. Dr. Aşkın ÇELİK
Doç. Dr. Ensenov Kanat ALEKSEYULİ
Doç. Dr. Fatih KAYA
Doç. Dr. Kireeva İrina ANATOLEVNA
Doç. Dr. Muhammet Nurettin CİCİOĞLU
Doç. Dr. Rəhimov Mütəllim QARA OĞLU
Doç. Dr. Ramazan CANSOY
Doç. Dr. Recep TEK
Dr. Öğr. Üyesi Kerim TUZCU
Dr. Öğr. Üyesi Meder SALİEV
Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV
Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ

Sayı Hakemleri / Referee Board of This Issue

Prof. Dr. Ali ASKER
Prof. Dr. Ramazan AHMADOV
Doç. Dr. Fatih KAYA
Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN
Dr. Öğr. Üyesi Gül Nihal KUL
Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Jale BABAŞOVA KASRATI
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk ATEŞ
Dr. Öğr. Üyesi Nurettin KARTALLIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz ŞENTÜRK
Dr. Ayşe CENGİZ

İletişim Adresi /Official Contact

bilgi@trkdergisi.com

- trk dergisi yılda iki kez (Haziran/Aralık) yayımlanan bilimsel ve hakemli bir dergidir.
trk dergisi is an academic and refereed journal which has been published two times a year (Jun/December).
- Dergide yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, belirtilen kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır.
The articles which have been sent in order to be published in the journal have to be prepared according to the related rules.
- Dergide yayımlanan yazıların akademik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.
Academic and legal responsibility of the articles published in the journal belongs to their authors.
- Yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
Citing articles can be permitted by quoting the source
- Makale gönderimi için son tarih: Yaz dönemi Nisan, Kış dönemi Ekim dir.
Deadline for submitting articles: Summer semester is April , Winter semester is October.

İÇİNDEKİLER

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler Bağlamında Analizi	1-18
Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş	19-31
Babayi-Emir Dergisinde Dini Unsurlar	32-39
Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)	40-57
Potestar Ve Törenselleşme İmagolojisi: Kitab-ı Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine	58-71

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi
International Journal of Humanities and Art

<http://www.trkdergisi.com>

Araştırma Makalesi / Research Article

e-ISSN:2757-6388

trk dergisi

2022

3(1):1/18

Geliş Tarihi / Receive : 16.06. 2022

Kabul Tarihi / Accepted : 03.07. 2022

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler Bağlamında Analizi

Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the Context of Idealist and Realist Theories

Aytaç ÇAĞLAR

Doktora Öğrencisi, NEVÜ(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

e-mail: aytac_caglar@outlook.com

Orcid ID: 0000-0002-9223-3981

Atıf/Cite as: ÇAĞLAR, Aytaç(2022). Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler Bağlamında Analizi. trk Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 3 (1). Retrieved from : <https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/authorDashboard/submission/97>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından ve bir intihal programında incelenmiş intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and in a plagiarism program and has been confirmed to be free of plagiarism.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ İDEALİST VE REALİST TEORİLER BAĞLAMINDA ANALİZİ

Öz

Daha çok fenni bilimler ile ilişkili görülen yapay zekâ kavramı, 21. yüzyıl itibarıyla kullanım sahasının sosyal bilimler alanına da genişletilme çabalarına paralel olarak adından sıklıkla söz ettirir hale gelmiştir. Yapay zekâ teknolojisinin sosyal bilimlerde kullanılmak istenmesi ise beraberinde bazı sorunları getirmesi muhtemeldir. Öyle ki fen bilimlerinin, evrende gerçekleşen çeşitli olay ve durumları sabit kanunlar ile açıklayabilme potansiyeline karşın, öznesi insan olan sosyal bilimler bu potansiyelden görece uzaktır. Duyguların yapay zekâyâ tam olarak aktarılması noktasında yaşanan güçlükler, yapay zekânın sadece geliştirdiği birtakım matematiksel formüller üzerinden somut çözümlenmelerde bulunabilmesini beraberinde getirmektedir. Tüm bu sınırlılıklar göz önüne alındığında yapay zekâ teknolojisinin sosyal bilimler alanında kullanılmasının etkilerinin bilimsel çalışmalar ile tespit edilmesi oldukça önem kazanmaktadır. Bu konuda yapılacak bilimsel çalışmalar; yapay zekâ teknolojisinin sosyal bilimler alanında kullanılması ile ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlara karşı etkin önlemler alınmasında ve insanoğlunun gelişimi için yapay zekâ teknolojisinden en verimli sonuçlar alınması noktasında bizlere katkı sağlayabilir.

Bu çalışmada; yapay zekâ teknolojisinin, sosyal bir bilim olan uluslararası ilişkilerde kullanılmaya başlanmasının disipline olabilecek etkileri idealist ve realist teoriler bağlamında incelenmiştir. Çalışmada öncelikle yapay zekâ kavramı, yapay zekâ teknolojisinin gelişimi, yapay zekâ türleri, insan zekâsı ve yapay zekâ arasındaki ilişki ve uluslararası realist ve idealist teori ele alınırken, son kısımda yapılacak olan analize temel oluşturulmuştur. Çalışmanın temel tezi; yapay zekâ teknolojisinin dış politikada karar verme süreçlerinde aktif olarak kullanılmasının, idealist uluslararası ilişkiler teorisinin argümanlarının geçerliliğini sınırlandıracağı, realist uluslararası ilişkiler teorisinin öngörülerini dünya siyasetinde tekrar egemen kılacağı, bu hegemonyanın ise uluslararası ilişkiler disiplinini, yapay zekâ temelli yeni teoriler ve uluslararası hukuk kuralları üretmeye zorlayacağıdır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Uluslararası İlişkiler, Realizm, İdealizm, Diploması.

ANALYSIS OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERNATIONAL RELATIONS IN THE CONTEXT OF IDEALIST AND REALIST THEORIES

Abstract

The concept of artificial intelligence, which is mostly associated with the sciences, has become popular in the 21st century in parallel with the efforts to expand its field of use to the field of social sciences. The desire to use artificial intelligence technology in social sciences is likely to bring some problems with it. So that, despite the potential of science to explain various events and situations in the universe with fixed laws, social sciences, whose subject is human, are relatively far from this potential. The difficulties experienced in the full transfer of human emotions to artificial intelligence bring about the fact that artificial intelligence technology can only analyze some mathematical formulas developed by it. Considering all these limitations, it is very important to determine the effects of the use of artificial intelligence technology in the field of social sciences with scientific studies. Scientific studies on this subject; The use of artificial intelligence technology in the field of social sciences can contribute to taking effective measures against possible problems that may arise and getting the most efficient results from artificial intelligence technology for the development of human beings.

In this study, The possible effects of the use of artificial intelligence technology in international relations, which is a social science, on the discipline are examined in the context of international idealist and realist theories. In the study, first of all, the concept and idea of artificial intelligence, the development of artificial intelligence technology, types of artificial intelligence, the relationship between human intelligence and artificial intelligence, and international realist and idealist theory were discussed, thus forming the basis for the analysis to be made in the last part. The main thesis of the study; The active use of artificial intelligence technology in foreign policy decision-making processes will limit the validity of the arguments of the idealist international relations theory, make the predictions of the realist international relations theory dominant in world politics, and this hegemony will force the international relations discipline to produce new theories and international law rules based on artificial intelligence.

Keywords: Artificial Intelligence, International Relations, Realism, İdealism, Diplomacy.

1. Yapay Zekâ Kavramı ve Fikriyatı

Yapay zekâ kavramı ilk defa “Artificial Intelligence” karşılığıyla 1956 yılında Hannover, New Hampshire, Dartmouth College’de gerçekleştirilen bir konferansta¹ ortaya atılmıştır. Bu toplantıya katılan isimler; John McCarthy, MIT Yapay Zekâ Laboratuvarı kurucusu M. Minsky, C. Shannon (IBM), ABD Yapay Zekâ Derneği Başkanı A. Newell ve H. Simon zeki bilgisayarların gerçekleştirilme olasılığının araştırılmasını önermişlerdir.² Bu toplantıda yapay zekâ, Lisp dilinin geliştiricisi* John McCarthy tarafından “zeki makineler ve bilgisayar programları yapma mühendisliği” olarak tanımlanmış ve kavram literatürde bu tanımla ile resmîlik kazanmıştır.³ “Yapay zekâ” kavramı genel manada ise insana has bir özellik olarak kabul edilen zekânın, çeşitli yazılımlar yolu ile insan olmayan varlıklara aktarılmasını ve bu yolla aktarım yapılan varlıkların insana dair karmaşık zekâ süreçlerini yürütebilme yeteneği olarak tanımlanabilir.⁴

Yapay zekâ fikrinin ilk izlerine klasik Yunan felsefecilerin görüşlerinde rastlamak mümkündür.⁵ Yunan ve Mısır mitolojisinde heykellere can verme, konuşan heykeller tasvirleri olduğu bilinmektedir.⁶ Antik Yunandaki çoktanrılı inanç sisteminde de Tanrıların birer robot-insan karışımı olarak tahayyül edildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki teknoloji tanrısı Hephaestus ile mimar Tanrı Pygmalion’un dev şeklinde ve bronzdan yarattığı akıllı Talos adlı varlık, Euripa adlı bir kadını korumakla görevlendirilmiş ve her gün

¹ Murat Volkan Dülger, “Günümüz Yapay Zekâ Teknolojisi ve “Robot Yargıç/Avukat” Gerçeği”, *Hukuk ve Daha Fazlası*, 2018, s. 5.

² Eşref Adalı, ““İnsanlaşan Makinalar-Yapay Zekâ”, *İtü Vakfı Dergisi*, 2017/75”, *İtü Vakfı Dergisi*, Sayı 75, s. 9.

* Lisp dili; Bir tür yapay zekâ proglamlama dilidir.

³ Ayşe Demirhan, Yusuf Alper Kılıç, İnan Güler, “Tıpta Yapay Zekâ Uygulamaları”, *Yoğun Bakım Dergisi* 9/1, 2010, s. 32.

⁴ Güler Hülya Yılmaz, “Yapay Zekâ Etik Olabilir Mi?”, *The Deloitte Times*, Aralık 2019, s. 21; Yeliz Şenkaya, Uğur Güven Adar, “Siber Savunmada Yapay Zekâ Sistemleri Üzerine İnceleme”, *Akademik Bilişim*, 2014, s. 2.

⁵ Editörler; Orhan Torkul, Sevinç Gülseçen, Yılmaz Uyaroğlu, Gültekin Çağıl, Muhammed Kürsad Uçar, **Mühendislikte Yapay Zekâ ve Uygulamaları**, 1. Baskı, Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi Yayınevi, 2017, s. 15.

⁶ George F. Luger, **Artificial Intelligence Structures and Strategies for Complex Problem Solving**, England, Fifth Edition, 2005, s. 5.

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler
(Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the
Context of Idealist and Realist Theories)

aynı saatte Girit adasının etrafını üç defa dolaşarak bu görevini ifa etmiştir.⁷ Yine Yunan mitolojisinde rüzgâr Tanrısı olarak kabul edilen Aeolus'un, Ateş Tanrısı Hephaistos'un "yapay-insan" algısı kayda değerdir.⁸ Bu mitler, teknolojinin gelişmediği bir dönemde yapay zekâ fikriyatının dayandığı en eski örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada ifade etmek gerekir ki yapay zekâ fikri başlangıçta faydadan çok insanın psikolojik ihtiyaçlarından doğmuştur.

Aristoteles, *Politika* adlı eserinin *Araç Olarak Köle (The Slave As A Tool)* kısmında köleliğin kaldırılması için insanın ihtiyaçlarını algılayıp karşılayabilen bir aracın gerekliliğinden bahsetmiş fakat bunun o an için imkânsızlığına işaret ederek köleliğin şart olduğu sonucuna varmıştır. Aristoteles'ten sonra; 17. yüzyılda Gottfried Wilhelm Leibniz "Calculus Ratiocinator" adını verdiği bir sistem ütopyasından bahsetmiştir.⁹

14-17. yüzyıllarda ressam Leonardo da Vinci; otomatik makineler, Pascal; hesap makinesi, İngiliz bilim insanı Babbage; ilk programlanabilir bilgisayar olan "Analytics Engine" ile ön plana çıkmıştır. 18. yüzyılda Julien Offray de La Mettrie *L'homme Machine (Makine İnsan)* isimli kitabı ile insanların çok karmaşık birer makine oldukları tezini savunmuştur.¹⁰ 19. yüzyılda George Boole ve Frege gibi isimler ise matematik ve sembolik mantık alanında çalışmalar yaparak yapay zekânın gelişimine zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılda Russell ve Whitehead'in bilgisayar alanındaki çalışmaları ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde Turing'in öne sürdüğü hesaplanabilirlik teorisi insan-insan olmayan paralellliğini artırmıştır. Bundan başka sibernetik alanında Wiener; insana dair tüm fonksiyonların elektronik olarak kopyalanmasının mümkün olduğunu savunan yazısı ile dikkat çekmiştir ve yapay zekâ kavramının ayrı bir saha olarak ele alınmasına katkı sağlamıştır. 1940-50 arasındaki yıllarda John von Neumann günümüz bilgisayarlarının mimari özelliklerini ortaya koymuş, McCulloch ve Pitts ise "Beynin Boolean Devre Modeli" adı ile nöronların çalışma şeklini matematiksel olarak

⁷ Gökhan İnce, "İnsanlığın Yapay Zekâyla İmtihani", *İtü Vakfı Dergisi*, Sayı 75, s. 16.

⁸ Harun Pirim, "Yapay Zekâ", *Journal of Yaşar University*, 1/1, 2016, s. 83.

⁹ Ayşe Acar, "Felsefe Perspektifinden Yapay Zekâ, İnsan, Sanal Gerçeklik ve Gelecek", *Vergi Raporu*, 236, 2019, s. 20; George F. Luger, s. 5.

¹⁰ Yavuz Köroğlu, "Yapay Zekâ'nın Teorik ve Pratik Sınırları", *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi*, 2017, s. 3.

açıklamaya çalışmıştır.¹¹ 1950'lere gelindiğinde Claude Shannon ve Allen Newell'in geliştirdiği satranç programları, otomatik çeviri programları bilgisayar-insan etkileşimini hızlandırmıştır.¹²

1950'de İngiliz matematikçi Alan Mathison Turing Mind adlı felsefe dergisinin Ağustos sayısında çıkardığı Computing Machinery and Intelligence" (Hesaplama Makineleri ve Zekâ) adlı makalede "Makineler Düşünebilir mi?" sorusunu ele almış ve kendi savunduğu tez "evet" olmuştur. Turing, bu tezini ispatlamak adına kendi soyadı ile anılan bir test geliştirmiştir. Testin temel amacı; yapay zekânın kendisinin bir insan olduğuna gerçek bir insanı inandırması temeline dayanmaktadır.¹³ Turing'in bu makalesi ve testi yapay zekâ kavramına dair tartışmaları oldukça ivmelendirmiştir.¹⁴ 1959'da Amerikalı bilim insanı Marvin Minsky, Massachusetts Institute of Technology'de kurduğu yapay zekâ laboratuvarı ve yapay zekâ ile ilgili pek çok çalışması da bu ivmeyi artarak devam ettirmiştir. Bu gelişmelere rağmen yapay zekâdan beklenen şeylerin çağın teknolojik gerçekliklerinin henüz çok gerisinde olması ve finans çevrelerinin isteklerine cevap veremeyen bu teknolojiye desteklerini kesmeleri gibi pek çok neden 1990'lara kadar yapay zekâ alanında istenilen doygunluğa ulaşamamasına neden olmuştur. Bu alandaki gelişmeler 1990'lı yıllarda yoğunlaşmıştır. International Business Machines(IBM) tarafından geliştirilen "Chatbot" adlı bilgisayarın, Turing testinden başarı ile geçerek kendisinin insan olduğuna katılımcıları inandırması ve yine 1985-2000 yılları arasında Rus dünya satranç şampiyonu olan Garry Kimovich Kasparov'un, Derin Mavi(Deep Blue) adlı yapay zekâ tarafından satranç oyununda yenilmesi insanlığa yapay zekâ konusunda yeni bir ümit olmuştur.¹⁵ 2011'de IBM'nin tasarladığı Watson adlı yazılım, Jeopardy* adlı oyunda ekranda beliren sorulara rakip insanlardan daha hızlı ve doğru cevaplar vererek, insan karşısında ikinci kez yapay zekâyı galip çıkarmıştır.¹⁶

Antik Yunan'da, Mısır'da en temel insani gereksinimlerin bir ürünü olarak ilkel biçimleri ortaya konulan yapay zekâ fikrine dönem dönem ilgi

¹¹ Kürşat Arslan, "Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları", *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11/1, 2020, s.77.

¹² Orhan T., Sevinç G., Yılmaz U., Gültekin Ç., Muhammed K. U., a.g.e., s. 15.

¹³ Murat Önder, "Yapay Zekâ: Kavramsal Çerçeve," *ULİSA12*, Sayı 2, 2020, s. 5.

¹⁴ Harun Pirim, a.g.e., s.89; Orhan T., Sevinç G., Yılmaz U., Gültekin Ç., Muhammed K. U., a.g.e., s. 11; Murat Volkan Dülger, a.g.e., s. 4-6.

¹⁵ Murat Volkan Dülger, a.g.e., s. 5-6.

* Bu yarışma formatı 1994-1996'da Trt 1'de, 1998-2000'de Kanal 7'de, Serhat Hacipaşalıoğlu'nun yapımcılığında *Riziko* adıyla yayınlanmıştır.

¹⁶ Gökhan İnce, a.g.e., s. 17.

yitirilmişse de yapay zekâ teknolojileri gelişen dünya şartlarına paralel bir gelişme süreci göstermiş ve önemini de giderek artırmaktadır. Başlangıcında basit bazı insan işlerini yerine getirmesi beklenen bu teknolojiden günümüzde beklenen işler çok daha kapsamlıdır. Bu bakımdan denilebilir ki yapay zekâ teknolojileri, ilerleyen yüzyıllar boyunca kendisinden farklı beklentiler umularak varlığını sürdürmeye devam edebilecektir.

2. İnsan Zekâsı, Yapay Zekâ ve Sınırlılıklar

İnsanın etrafında gerçekleşen olay ve durumların farkında olması, bu olay ve durumları soyut birtakım kavramlara dönüştürmesi ve bu süreçlerden edindiği deneyimleri gelecekteki olay ve durumlar ile bir bütün halinde yeniden üretebilmesi potansiyeli insan usu veya zekâsı olarak tanımlanmaktadır. Yapay zekâ ise daha önce ifade edildiği üzere insan usunun çeşitli programlama dilleri ile insan olmayan varlıklara aktarılmasını ifade etmektedir. Yapay zekâ ve insan zekâsı arasındaki farklılık ve benzerlikler şu şekilde özetlenebilir:

İnsan Zekâsı	Yapay Zekâ
Ömrü sürelidir.	Ömrü süresizdir.
Verilere ulaşım zor, bazen de imkânsızdır	Verilere ulaşım hızlıdır.
Benzer olay ve durumlara tepkisi her defasında farklı olabilir. Tutarsızdır.	Olay ve durumlara tepkisi her defasında aynıdır. Tutarlıdır.
Üretkendir. Hiç karşılaşılmayan problemlere dahi çözüm yolu üretebilir.	Sadece kendisine yüklenen veriler sınırında üretim yapabilir.
Olay ve durumları kalıplar şeklinde algılar. Duyguları vardır.	Olay ve durumları sembolize ettiği veriler ile algılar. Duyguları yoktur.
Aktarılması güçtür.	Aktarılması kolaydır.
Satın alınabilirliği pahalı ya da çoğu kez satın alınamazdır.	Satın alınabilirliği ucuzdur.
Geniş bir bakış açısına sahiptir.	Dar bir bakış açısına sahiptir.
Sosyal bir duyuma sahiptir.	Teknik bir duyuma sahiptir.

Bilgiler kalıcı değildir.	Bilgiler kalıcıdır.
Geliştirilip işgücü sağlanması maliyetli ve zordur.	Geliştirilip işgücü sağlanması daha az maliyetlidir.
Verilen kararlar belgelendirilemez.	Verilen kararlar belgelendirilebilir.
En küçük bilgi işleme birimi nörondur ve biyokimyasal enerji ile hareket eder ve organlar yolu ile de bilgileri elde edilir.	En küçük bilgi işleme birimi transistordur. Enerji olarak elektrik kullanılır ve bilgiler ise yazılımlar ile kazandırılır.
Bilgi paralel ve yavaş işletilir.	Bilgi ardışık ve çok seri olarak işletilir.
Bilinci vardır.	Bilinci dışarıdan kazandırılır.

Tablo 1. İnsan Zekâsı ve Yapay Zekâ Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar¹⁷

Görüldüğü üzere iki zekâ türünün de birbirine karşı üstün olduğu ya da zayıf kaldığı sahalar mevcuttur.¹⁸ İnsan zekâsı ve yapay zekâ arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması, yapılacak olan veri aktarımının başarımını ve veri aktarımı yapılırken dikkat edilmesi gereken hususları doğrudan belirleyebilecek bir unsurdur. Öyle ki bu fark ve benzerlikler, veri aktarımı sonrasında ortaya çıkacak ürünün (yapay zekânın) performansını da etkileyebilir.

¹⁷ Tablodaki bilgiler için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Murat Volkan Dülger, a.g.e., s. 6; Orhan T., Sevinç G., Yılmaz U., Gültekin Ç., Muhammed K. U., a.g.e., s. 21; Güler Hülya Yılmaz, a.g.e., s. 22-23; Hamit Tuzcuoğlu, “Yapay Zekâ Teknikleri, Depremde Kullanılması ve Küme Kuralları”, *DEÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 2003, Cilt 5, Sayı 1, s. 74-77.

¹⁸ Serhat Baştan, “Yapay Zekâ, Yeni İletişim Teknolojileri ve Örgütsel Değişim: Akıllı Örgüte Doğru”, *Yönetim ve Ekonomi*, 2003, Cilt 10, Sayı 1, s. 188-189; Muhammet Atalay, Enes Çelik, “Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, Cilt 9, Sayı 22, s. 158-159; Ahmet Eyim, “Yapay Zekâ: “Makiner Düşünebilir mi?”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi*, 2016, Sayı 30, s. 57; Alper Kendi, “Yapay Zekâ ve Silahlı Kuvvetlere Etkileri”, *Trend Analizi*, 2018, s. 3.

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler
(Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the
Context of Idealist and Realist Theories)

İnsan zekâsının yapay zekâyâ aktarılmasının önündeki engellere bakılacak olursa hisler, yaratıcılık, risk alma, ayrıcalık kullanma, tecrübelerden faydalanma gibi insan zekâsına özgü özelliklerin günümüz teknolojisi ile tam olarak insan dışı varlıklara aktarılması mümkün değildir. Yine insan zekâsının insan bedeni ile olan koordineli ilişkisi düşünüldüğünde, cansız varlıklara aktarılan yapay zekânın doğal bir sınırı olmaktadır.¹⁹ Yine insanın düşünme sisteminde önemli kavramlar olarak karşımıza; sinir ağları, nöronlar ve organlar çıkmakta ve bunlar bilgiyi çok hassas ve karmaşık süreçler ile işlemektedir. Oysa yapay zekânın düşünsel faaliyetlerinde transistör, yazılım ve elektrik enerjisi ön plana çıkmaktadır. Bu unsurlar, biyolojik karşılıklarının kapasitelerinden oldukça uzaktır ki zaten bu unsurları yapay zekâyâ temin eden bilinç sahibi bir insandır.²⁰

6. Uluslararası Realist ve İdealist Teori

Yazılı verileriyle sabit olmak üzere ilk realist söylemlerin Eski Yunanlı tarihçi ve asker²¹ Thucydides'in *History of The Peloponnesian War* (Peloponnesos Savaşları)'da olduğu görülmektedir. Atina ile Sparta arasındaki savaşları anlattığı eserinde Thucydides, güce, anarşiye, adaletsizliğin de bazen adalet olabileceğine sık sık vurgu yapmıştır.²² Bundan başka realizmin entelektüel tarihçesinde Machiavelli, Hobbes, Rousseau, Henry Kissinger, Kenneth Waltz, Hedley Bull, Barry Buzan, önemli isimlerdir.²³

İki savaş arası dönemde revaçta olan idealist paradigmanın temel varsayımlarının geçerliliğini kanıtlamak için pek çok suni yapılanma kurulmuştur. (Milletler 1920 Cemiyeti, 1925 Locarno Anlaşması, 1928 Briand Kellog Paketi)²⁴ Fakat I. Dünya Savaşı sonunda kurulan eşitsiz düzeni

¹⁹ Serhat Baştan, a.g.e., s. 191-192.

²⁰ Yavuz Köroğlu, a.g.e., s. 3-4.

²¹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2002, s.109.

²² Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 43-44.

²³ Klevis Kolasi, "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, Sayı 2, 2013, s. 156; Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s. s. 177.

²⁴ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 112.

değiştirme gayreti özellikle de 1930 sonrası dönemde gerçekleşen krizlerle birleşince, bu yapılanmalara olan hâkim inanç da körelmeye başlamıştır. 1939'da da yeniden başlayan dünya savaşı ile beraber idealizmin bir eleştirisi olarak ortaya çıkan realist uluslararası ilişkiler teorisi popülerlik kazanmıştır.²⁵

H. J. Morgenthau'nun *Politics Among Nations* (Uluslar Arasında Siyaset) eserinde klasik realist uluslararası ilişkiler teorisinin temel tezleri ortaya konulmuştur. Buna göre;²⁶

- a. Siyaset ve toplum, kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarla yönetilir.
- b. Uluslararası politikanın hareket noktası, güç terimi ile tanımlanan çıkar kavramıdır.
- c. Güç, uygulandığı zaman ve mekâna bağlı olarak farklılık gösterebilir ancak politikanın özü olan çıkar kavramı zamandan ve mekândan etkilenmez.
- d. Evrensel moral ilkeler, evrensel soyut formüller biçiminde, devletlerin eylemlerine uygulanamaz.
- e. Politik Realizm belli bir ulusun moral arzularını evreni yöneten moral yasalarla tanımlamaktan kaçınır.
- f. Siyasal alan, kendi başına ve bağımsız bir alandır.

Uluslararası idealist teori ise bireylerin temel hak ve özgürlüklerine vurgu yaparak, siyasal iktidarın sınırlandırılmasını isteyen bir ideolojidir.²⁷ Liberal düşünce geleneğinin başlangıcını eski Yunana; Aristo, Protogoras, Kallikles, Tharsymachos, Gorgias, Antiphon gibi sofistlere ve İngiltere'de gerçekleşen Magna Carta'ya dayandıranlar olduğu gibi John Locke'un eserlerinin liberal teorinin çıkış noktası olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur. Yine Orta Çağ Hristiyan dünyasında Saint Thomas d'Aquino'nun özgürlüğe yönelik söylemlerinde ve Orta Çağ İslam bilim adamı İbn-i Haldun'un *Mukaddime* adlı eserinde ilk liberal söylemler

²⁵ Bülent Uğrasız, "Uluslararası İlişkilerde İki Yeni Yaklaşım: İdealizm ve Realizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2003, s. 142-143; Mustafa Aydın, a.g.e., s. 34; Mustafa Aydın, a.g.e., s. 34-37; Tayyar Arı, a.g.e., s. 163-196.

²⁶ Hans Morgenthau, "Politics Among Nations", 1954; 4-10; [Aktaran: Klevis Kolasi], "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", 2013; 156-157.

²⁷ Fikret Elma, "Liberal Düşünce Geleneğinin Oluşumu ve John Locke", *Journal of Qafqaz University*, Sayı 9, s.1.

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler
(Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the
Context of Idealist and Realist Theories)

mevcuttur.²⁸ Friedrich August von Hayek ise farklı idealizm türlerinden bahsederek, idealizmin Orta Çağ'a ait kökenlerine ve İngiliz Whig geleneğine dikkat çekmektedir.²⁹ Faruk Sönmezoğlu, klasik idealizmin ilk yansımaları olarak, Dante Alighieri'nin *De Monarchia* eserine değindikten sonra ilk liberal söylemlerin daha çok dinsel ütopyalar şeklinde olduğunu, bu temelden hareketle daha laik söylemlerin ise 18. yüzyıldan itibaren gelişmeye başladığını ifade eder.³⁰ Fikir birliği olmamasına rağmen idealizmin felsefi kökenlerinin yoğunluklu olarak, Orta Çağ Avrupası'nın çözülmesiyle beraber olgunlaşmaya başladığı görülmektedir.³¹

İdealist uluslararası teorinin siyasi boyutunun olgunlaşmasına Hobbes ve Locke, b Lord Acton, Josiah Tucker, Edmund Burke, Adam Ferguson, Montesqueiu, Jean- Jacques Rousseau, Bernard de Mandeville, Alexis de Tocqueville, Immanuel Kant, David Hume, Adam Smith, John Stuart Mill, Jean Babtiste Say, Frederic Bastiat, Thomas Malthus, David Ricardo, Jeremy Bentham, Herbert Spencer, Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville gibi isimler öne çıkmaktadır.³²

İdealist uluslararası teori denildiğinde en genel manada "özgürlüğü isteyen bir düşünce" geleneği anlaşılmalıdır. İdealizme göre en iyi toplum, bireye daha fazla özgürlük tanıyan toplumdur. Fırsat eşitliğine, bireylerin rasyonel olanı isteme kapasitelerine, özel mülkiyete de vurgu yapan idealizm I. Büyük Savaş sonrasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanma çabası ile temelde aynı argümanlar olmak üzere fakat daha plüralist bir yaklaşımla uluslararası alana uygulanmaya çalışılmıştır. (Birey artık tek analiz birimi değildir ve devlet, baskı grupları, uluslararası örgütler gibi aktörler analize dahil edilmiştir.) Uluslararası gündemin tek sorununun güvenlik olmadığını, devletlerin uluslararası sistemdeki tek aktör olmadığını savunan idealist uluslararası ilişkiler teorisi, devlet dışında analize dahil ettiği aktörlerin barış ve güvenliği sağlamadaki rolüne de vurgu yapmaktadır. Devletlerin de iş birliği yapabilecek aktörler olarak gören idealist uluslararası ilişkiler teorisi, uluslararası sistemde anarşik yapının olduğunu kabul etmekle beraber bunun kaçınılmaz bir doğa durumu olmadığını, ortak

²⁸ Coşkun Can Aktan, "Klasik Liberalizm, Neoliberalizm ve Libertarianizm", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 1, 1995, s. 7-8.

²⁹ Friedrich August von Hayek, "Liberalizm", Çeviren: Ünsal Çetin, *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt 14, Sayı 55, 2009, s. 197-203.

³⁰ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 110.

³¹ Halis Çetin, "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s. 80; Fikret Elma, a.g.e., s. 2.

³² Can Aktan, a.g.e.. s. 30, Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 110.

amaçlar etrafında oluşturulmuş bir üst kurumun eksikliğinin buna neden olduğunu savunmaktadır.³³

İdealizm, serbest rekabetin toplumsal bir dengeyi doğal olarak oluşturacağını ve devletin bu işleyişe minimum düzeyde müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır. Klasik idealist teorinin kurucusu sayılan J. Locke, doğa sınırları dışına çıkmayan insanın, ancak doğuştan gelen özgürlüklerinin korunması amacıyla bilinçli olarak devleti meydana getirdiğini savunmaktadır. Yasama ve yürütme organını da birbirinden ayrı işlemesi gerektiğini savunan Locke, yasamayı tamamen halkın iradesine sunar. Doğadaki tüm her şeyin kolektif kullanımının ancak emek ile özelleştirilebileceğini savunan Locke, bu özelleştirmenin de bir sınırı olduğuna vurgu yapmaktadır.³⁴

İdealist teorinin savunduğu kapsayıcı ilkeler olarak bireycilik, özgürlük, doğal düzen, liberal devlet sayılabilir. İdealist teorinin bireyciliği, bireyi her türlü kurum ve toplumdaki önceliktir. Bireyler birer araç değil amaç olarak algılanır. Toplumlar ve kolektif tüm oluşumlar, bireylerin çıkarlarının birer sonucudur. Bireyler, sosyal, siyasal ve ekonomik sahada kendi iradelerini gösterebilecekleri bir rasyonellikte farz edilir. İdealist teorinin devlet anlayışında devlet, bireylerin ortak iradeleri sonucunda ortaya çıkan ve fonksiyonu sadece bireylerin özgürlüklerinin devamlılığını sağlamaya yarayan bir erktir. Dolayısıyla iktidar, bireylerin hak ve özgürlükleri noktasında sınırlanır. Devletin rolü çatışan fikirler arasında hakem rolü oynamaktan ibarettir.

3. Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler Bağlamında Analizi

Yapay zekâ teknolojisinin, insanoğlunun hayatını pek çok konuda kolaylaştırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin; hastalıkların teşhisi, çeviri, tespit, öneri, insansız ulaşım, insansız tarım, dil ve görüntü işleme, analiz etme, sanal gerçeklik, otomatik tasnif etme, tasarım yapma, bakım ve onarım hizmetleri vb. alanlar da yapay zekâ kullanımı oldukça işlevseldir.³⁵ Peki, bu teknolojinin uluslararası ilişkilerde kullanılması da aynı oran da işlevsel midir?

Günümüzde yapay zekâ teknolojisine ahlak ve moral ilkeleri tıpkı insandaki şekli ile entegre etmek mümkün değildir.* Bu sorunun temeli insanın kendi

³³ Tayyar Arı, a.g.e., s. 354-373.

³⁴ Nurhayat Çalışkan Akçetin, Eyüp Akçetin, “Liberalizmin Dönüşümü”, *Humanitas*, Sayı 2, Tekirdağ 2013, s. 17-19.

³⁵ Yavuz Köroğlu, a.g.e., s. 91.

* Robotların, insanlardan daha şeffaf ve tutarlı ahlaki değerlendirmeler yapabileceğini savunan düşünürler de vardır fakat bu tez henüz somut olarak ürün vermiş değildir. **Bkz.** Gizem Yılmaz, “Yapay Zekânın Yargı Sistemlerinde

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler
(Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the
Context of Idealist and Realist Theories)

doğasından kaynaklanmaktadır. Nitekim insan, olaylar karşısında her zaman akılcı düşünen bir varlık değildir ve karar verme süreçlerine pek çok duygusal faktör de etki etmektedir. Oysa insanın yerini alması, kolaylaştırması arzu edilen yapay zekânın, duygusal etkenlerden bağımsız olduğu düşünüldüğünde karar verme süreçlerini salt akılcı bir metotla gerçekleştirmesi beklenmektedir. Bu durum ise uluslararası ilişkilerde yapay zekâ kullanıldığı takdirde uluslararası ilişkilerin sadece aklı önceleyen uluslararası teoriler etrafında yorumlanmasını beraberinde getirebilir. Oysa uluslararası ilişkiler teorileri birbirinin birer eleştirisi olarak geliştirilerek birbirini tamamlayan ve felsefesi derinliği olan fikirlerdir. Devrim halindeki dünyayı salt akılcılığı savunan uluslararası ilişkiler teorileri ile yorumlamak, insanlığı geri dönüşü olmayan sorunlar ile karşı karşıya bırakabilir. Öznesi yapay zekâ olan ve salt akılcı algoritmalar ile kararlar üretilen bir dünya düzeninde etik olmayan olay ve gelişmelerin meydana gelmesi oldukça olasıdır. Bu olay ve gelişmelerin ahlaki, toplumsal, psikolojik, yasal, ekonomik vb. boyutlarının bilinmemesi ise kaotik bir sistemi beraberinde getirecektir. Bir diğer husus da yapay zekâyı üreten insan ya da kurumların tarafsız olamamasıdır. Tasarımcının sahip olduğu ideolojileri yapay zekâ algoritmalarına yansıtması olasıdır. Kötü niyetli olarak programlanan ya da kötü niyetli kişilerce ele geçirilen bir yapay zekâ evrensel etik değerleri pekâlâ çiğneyebilir.³⁶ Örneğin Kumarhanelerde insanların parasını almak için tasarlanan "Libratus" adlı yapay zekâ kapitalist ideolojinin hizmetkârlığını başarı ile sürdürmüştür.³⁷ Tüm bunlara engel olunmak için uluslararası ilişkileri yapay zekâ özelinde ele alacak yeni uluslararası ilişkiler teorilerine ve uluslararası hukuk kurallarına gereklilik vardır. Bu altyapı hazırlanmaksızın yapay zekâ teknolojisinin uluslararası ilişkiler sahasında kullanılması insanlığa büyük bedeller ödetebilir. Burada ifade etmekte fayda vardır ki Stephen Hawking'in Independent'de yazdığı bir makalesinde yapay zekânın insan zekâsını geçmesi durumunda bunun insanlığın sonu olabileceği öngörüsü vardır. Bu tezin somut bir örneği Microsoft'un geliştirdiği Tay adlı yapay zekâda görülmüştür. Tay, Twitter hesabı üzerinden Twitter kullanıcıları ile sohbet etmiş ve onlardan ırkçılığı ve cinsiyetçiliği öğrenmiştir. Bundan endişelenen Microsoft, Tay'ın

Kullanılmasına İlişkin Avrupa Etik Şartı" *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 28, Sayı: 1, 2020, s. 30-31.

³⁶ Alper Kendi, a.g.e., s. 6; Nick Bostrom, Eliezer Yudkowsky, "The Ethics Of Artificial Intelligence", *Cambridge University Press*, 2011, s. 7.

³⁷ Yavuz Köroğlu, a.g.e., s. 1.

güç kaynağını kesmiştir.³⁸ Hawking'in görüşünün tersine Apple'ın kurucu ortağı Steve Wozniak, yapay zekânın bir arkadaş, kolaylaştırıcı, yardımcı olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁹ Yapay Öğrenme konusunda ünlü Uzman Ethem Alpaydın ise konunun bambaşka bir boyutu ile ilgili insanlığı uyarmıştır. Alpaydın, hızlı ve düşük maliyetli üretim baskısı ile üretilen yapay zekânın, öğrenme ve veri bulma süreçlerinin verimsiz olabileceğini ve yanlış pek çok karar almalarına sebep olabileceğini belirtmiştir.⁴⁰

Yapay Zekâ, kendisine somut-önceden verilmiş formüller üzerinden sonuçlar türeten bir algoritma ile çalışır. İnsana dair somut olmayan duyguların aktarımı ise henüz mümkün olamamıştır. O halde yapay zekânın, uluslararası realist ve idealist teoriler bağlamında değerlendirilebilmesi için bu teorilerden hangisinin daha akılcı ve somut verilerden hareket ederek açıklamalarda bulunduğu, hangisinin soyut unsurları öncelediğinin net şekilde ortaya konulması gerekmektedir.

Uluslararası realist teoriye bakıldığında güç, ulusal çıkar, kötü insan doğası, savaşların kaçınılmazlığı, moral ve ahlak unsurların uluslararası ilişkilerde geçersizliği ve temel aktör devlet argümanları üzerine kurgulandığı görülmektedir.⁴¹ Bu argümanlara bakıldığında matematikleştirilmesi kolay görülmektedir. Örneğin A ülkesi ile B ülkesi arasındaki bir ilişkide, A ve B ülkesinin insan gücü, asker gücü, savaş yeteneği, propaganda gücü, yardım alabilirliği vb. özellikleri o günkü şartlarda savaşın kazanılmasındaki önem derecesine göre sayısal olarak kodlanarak yapay zekâyâ veri sağlanabilir ve yapay zekâdan tüm bu veriler ışığında karar vermesi beklenebilir. Burada her iki ülkenin de karar verme süreçlerinde yapay zekâyâ danışacağı varsayıldığında somut verileri en doğru şekilde kodlayan ülkenin rakibine karşı daha avantajlı karar vereceği öngörülebilir.

Uluslararası idealist ilişkiler teorisine bakıldığında karşımıza temel argümanlar olarak şunlar çıkmaktadır: Moral ve ahlak unsurlar, serbest ticaret, devletin sınırlandırılması, bireyin öncelenmesi, güçler ayrılığı ilkesi, anarşinin kaçınılmaz olmadığı, uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin de önemli olduğu, adalet, eşitlik, dürüstlük, tarafsızlık, sorumluluk, insan hakları, hukukun üstünlüğü, laiklik, demokrasi, insana ve emeğe saygı. Bu argümanlara bakıldığında daha fazla etik değerleri gözettiği ve insanın soyut yanını realist teoriye göre daha fazla analizine dâhil ettiğini görülmektedir. Günümüzde yapay zekâyâ soyut şeylerin tam olarak

³⁸ Başak Bak, "Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk" , *TAAD*, Yıl: 9, Sayı:35, 2018, s. 217-218.

³⁹ Murat Volkan Dülger, a.g.e., s. 7-8.

⁴⁰ Yavuz Köroğlu, a.g.e., s. 6.

⁴¹ Hans Morgenthau, a.ge., s. 156-157.

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler
(Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the
Context of Idealist and Realist Theories)

kodlanmadığını belirtmiştik. O halde yapay zekânın idealist uluslararası ilişkiler teorisinin argümanlarından özgürlük, moral ve ahlak değerler gibi soyut kavramları karar verme süreçlerinde kullanamayacağını öne sürebiliriz. Örneğin A ülkesi ile B ülkesi arasındaki bir ilişkide yapay zekâ karar verici durumunda olduğunda A ülkesinin B ülkesine savaş kararı aldığı bir durumda karşı ülkedeki insanların etik olmayan metotlarla öldürülmesi, özgürlüklerinin ellerinden alınması gibi boyutlar A ülkesinin ürettiği yapay zekâ tarafından karar verme süreçlerine dahil edilmeyecektir. O halde yapay zekâ teknolojisinin uluslararası ilişkiler teorilerinden realist teorisinin argümanlarını kullanmaya daha uygun olduğu ve yapay zekânın uluslararası ilişkilerde hâkim olduğu durumda devletlerarası ilişkilerde realist paradigmanın tekrar dünya sistemine egemen olacağını ve idealist teorisinin öngörülerinin insan zihni ile sınırlı kalacağını belirtmek mümkündür. Bundan sonraki açıklamalarda bu tezden hareketle yapay zekâ, realist uluslararası ilişkiler teorisini karşılayacak şekilde kullanılacaktır.

Yapay zekânın uluslararası ilişkilerde kullanılmasının uluslararası realist teorisinin argümanlarını uluslararası ilişkilerde tek hâkim kılma gibi bir sonucu beraberinde getirmesi kadar bir diğer sorun da yapay zekânın verdiği kararlar sonucunda oluşan zararlardan kimin ne şekilde sorumlu tutulacağını teorik ya da yasal bir dayanağının olmamasıdır. Örneğin yapay zekânın neden olduğu nükleer bir yıkımda yargı süreci nasıl olmalıdır? Yapay zekânın bir kimliği var mıdır? Yapay zekâyâ verilecek ceza ne olabilir? Bu türden çoğaltılabilecek sorulara yanıt verebilecek uluslararası hukuk düzenlemelerine ve yapay zekâ temelli teorilere ihtiyaç duyulacaktır. ⁴² Görüldüğü üzere uluslararası ilişkilerde yapay zekâ kullanımı, tüm dünya düzenini pek çok bakımdan ve daha çok zararlı olacak şekilde etkileyebilecek özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Yapay zekâ, insanı taklit etme çabasının bir ürünü olmasına rağmen insana dair sadece somut duygular birtakım kodlar ile makinelere aktarılabilirken soyut duygular günümüz şartlarında yapay zekâyâ aktarılamamaktadır. Uluslararası ilişkilerde yapay zekâ kullanımı, realist uluslararası ilişkiler teorisinin argümanlarını güçlendirerek, idealist uluslararası ilişkiler teorisinin argümanlarının geçerliliğini sınırlandırabilir. Bu durum, yapay zekânın insanın yerine uluslararası ilişkilerde salt karar verici olarak kullanılmasının eksik ve hatalı bir tercih olabileceğini göstermektedir. Bu noktada uluslararası ilişkilerde yapay zekâdan yalnız somut tercihler konusunda fikir alınmalı, nihai kararın ise durumla alakalı soyut unsurları

⁴² M. Metin Uzun, “Yapay Zekâ: Fırsatlar ve Tehditler”, *ULİSA*, Sayı 2, 2020, s. 37.

da hesaba katabilecek insan tarafından verilmesi dünya barışı için daha faydalı bir tercih olabilir.

Devletlerin dış politika karar verme süreçlerinde yapay zekâ kullanabilmeleri ehliyet ve standartta (şeffaf, hesap verebilir, insanın yaşama hakkına, mahremiyetine saygılı, çevreci, ırkçı ve ayrımcı olmayan vb.) tabi olmalıdır. Kullanılacak yapay zekânın da devletler üstü bir yapay zekâ tarafından denetlenebilir olması gerekmektedir. Aksi halde hangi ülkenin bilişim gücü fazla ise dünya üzerinde o ülkenin hegemonyası artabilir.

Yapay zekâ ile ilgili evrensel uluslararası hukuk kuralları ve yeni uluslararası ilişkiler teorileri geliştirilmelidir.

Uluslararası ilişkilerde egemen ve eşit birer aktör olmak isteyen ülkeler, yapay zekâ ile alakalı gelişmeleri desteklemeli ve araştırmacıları konu ile ilgili çalışmalar yapmaları için teşvik etmelidir.* Yapay zekâ ile ilgili çalışmaların getireceği faydalar öncelenmeli ve maliyet faktörü ikincil faktör olarak değerlendirilmelidir.

Yapay zekânın karar verici olduğu bir dünya sisteminde yapay zekâ, realist uluslararası ilişkiler teorisinin argümanlarını daha ileri bir boyuta taşırsa ya da art niyetli kişilerce yapay zekâ kötülük için kodlanırsa onlarla mücadele edebilecek yeni yapay zekâların üretilmesi şeklinde bir savunma düşünülebilir.⁴³ Çünkü böyle bir durumda insanın bedenen mücadele edebileceği sınırlar çoktan aşılmış olabilir.

Kaynakça / Reference

Kitap

Arı Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

Say Cem, **Yapay Zekâ (50 Soruda)**, Bilim ve Gelecek Kitaplığı: 1-3. Baskı, 2018.

Sönmezoğlu Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2002.

---

* ABD Stratejik Planlama Merkezi yapay zekâda öncü olmayı öncü hedeflerinden görürken, Putin; Yapay zekâyı sahip olanın dünyaya sahip olacağına dair söylemleri mevcuttur. Çin devlet başkanı Şi Ciping ise yapay zekânın dünya dengesini yeniden belirleyeceğini ifade etmiştir. **Bkz.** Murat Önder, a.g.e., , s. 3.

⁴³ Cem Say, “Yapay Zekâ (50 Soruda)”, Bilim ve Gelecek Kitaplığı: 1-3. Baskı, 2018, s. 17-18.

Uluslararası İlişkilerde Yapay Zekâ Kullanımının İdealist ve Realist Teoriler
(Analysis of the Use of Artificial Intelligence in International Relations in the
Context of Idealist and Realist Theories)

Torkul Orhan, Gülseçen Sevinç, Uyaroğlu Yılmaz, Çağıl Gültekin, Kürşad Uçar Muhammed, **Mühendislikte Yapay Zekâ ve Uygulamaları 1**. Baskı, Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi Yayınevi, 2017.

Makale

- Acar Ayşe, "Felsefe Perspektifinden Yapay Zekâ, İnsan, Sanal Gerçeklik ve Gelecek", *Vergi Raporu*, S/236 2019.
- Adalı Eşref, "İnsanlaşan Makinalar-Yapay Zekâ", *İtü Vakfı Dergisi*, 2017/75, 2017.
- Ahmet Eyim, "Yapay Zekâ: Makineler Düşünebilir mi?", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi*, 2016, Sayı 30.
- Akçetin Çalışkan Nurhayat, Akçetin Eyüp, "Liberalizmin Dönüşümü", *Humanitas*, Sayı 2, Tekirdağ 2013.
- Aktan Can Coşkun, "Klasik Liberalizm, Neoliberalizm ve Libertarianizm", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 28, Sayı 1, 1995.
- Arslan Kürşat, "Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları", *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11/1, 2020.
- Atalay Muhammet, Çelik Enes, "Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, Cilt 9, Sayı 22.
- August von Hayek Friedrich, "Liberalizm", Çeviren: Ünsal Çetin, *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt 14, Sayı 55, 2009.
- Bak Başak, "Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk" , *TAAD*, Yıl: 9, Sayı: 35, 2018.
- Baştan Serhat, "Yapay Zekâ, Yeni İletişim Teknolojileri ve Örgütsel Değişim: Akıllı Örgüte Doğru", *Yönetim ve Ekonomi*, 2003, Cilt 10, Sayı 1.
- Bostrom Nick, Yudkowsky Eliezer, "The Ethics Of Artificial Intelligence", *Cambridge University Press*, 2011.
- Çetin Halis, "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2002.
- Demirhan Ayşe, Kılıç Alper Yusuf, Güler İnan, "Tıpta Yapay Zekâ Uygulamaları", *Yoğun Bakım Dergisi*, 9/1, 2010.
- Dülger Volkan Murat, "Günümüz Yapay Zekâ Teknolojisi ve "Robot Yargıç/Avukat" Gerçeği", *Hukuk ve Daha Fazlası*, 2018.
- Elma Fikret, "Liberal Düşünce Geleneğinin Oluşumu ve John Locke", *Journal of Qafqaz University*, Sayı 9, s. 1.
- Eyim Ahmet, Yapay Zekâ: "Makineler Düşünebilir mi?" *Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE Dergisi*, 2016, Sayı 30.
- George F. Luger, *Artificial Intelligence Structures and Strategies for Complex Problem Solving*, England, Fifth Edition, 2005.

Aytaç ÇAĞLAR

- Hülya Yılmaz Güler, “Yapay Zekâ Etik Olabilir Mi?”, *The Deloitte Times*, Aralık 2019.
- İnce Gökhan, “İnsanlığın Yapay Zekâyı İmtihanı”, *İtü Vakfı Dergisi*, Sayı 75.
- Kendi Alper, “Yapay Zekâ ve Silahlı Kuvvetlere Etkileri”, *Trend Analiz*, 2018.
- Kolasi Klevis, “Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, Sayı 2, 2013.
- Köroğlu Yavuz, “Yapay Zekâ’nın Teorik ve Pratik Sınırları”, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Pirim Harun, “Yapay Zekâ”, *Journal of Yaşar University*, 1/1, 2016.
- Tuzcuoğlu Hamit, “Yapay Zekâ Teknikleri, Depremde Kullanılması ve Küme Kuralları”, *DEÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2003.
- Uğrasız Bülent, “Uluslararası İlişkilerde İki Yeni Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2003.
- Ulaşan Fatih, “Ulusal Yapay Zekâ Strateji Belgeleri ve Değerlendirmeler”, *ULİSA*, Sayı 2, 2020.
- Uzun Metin M., “Yapay Zekâ: Fırsatlar ve Tehditler”, *ULİSA*, Sayı 2, 2020.
- Yılmaz Gizem, “Yapay Zekânın Yargı Sistemlerinde Kullanılmasına İlişkin Avrupa Etik Şartı” *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 28, Sayı: 1, 2020.

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
 “International Journal of Humanities and Art”
 [trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
 Cilt/Volume:3
 Sayı/Issue:1

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi
International Journal of Humanities and Art

<http://www.trkdergisi.com>

Araştırma Makalesi / Research Article

e-ISSN:2757-6388

trk dergisi

2022

3(1):19/31

Geliş Tarihi / Receive : 23.04. 2022

Kabul Tarihi / Accepted : 15.12. 2022

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş

Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles

Sibel ÖKMEN

Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Email: sibel-okmen2017@outlook.com

Orcid: 0000 0001 5172 8622

Atıf/Cite as: ÖKMEN, Sibel(2022). Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş. trk Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 3 (1). Retrieved from : <https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/authorDashboard/submission/94>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından ve bir intihal programında incelenmiş intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and in a plagiarism program and has been confirmed to be free of plagiarism.

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş

Öz

Edebiyat, toplumun yaşayış biçiminin yansımasıdır. Bu yaşayış biçimine yeni bir açıdan bakmamızı sağlayan şâir ve yazarlarımız toplumdan almış olduğu sosyal- kültürel unsurları kendi bünyelerinde yeniden şekillendirip okuyucunun zihninde yeni ufuklar açmaya çalışmaktadırlar. Aslında buz dağının görünen tarafı değil de görünmeyen tarafı ile ilgilenmektedirler. Bu anlamlandırmanın nedeni ise insanoğlunun varoluşundan bu yana çevresi ile kendisinin var olma sebebinin çabasıdır. Bu dışavurumun etkisinden payını alan edebiyat alanı da şâirlerimizin düşüncelerini ve duygularını ifade eden tercüman mahiyeti taşımaktadır. Açıklamaya nazaran sosyal unsurlar arasında yer edinen ve tarih boyunca insanoğlunun yaşamının odak noktasında bulunan âteş unsuru; anâsır-ı erbaa, ısı, ışık, haberleşme aracı, kötülüklerden korunma gibi özellikleri ile dikkat çekmektedir. Âteş, dîvân şâirlerimiz ekseninde gerçek anlamın yanında mecaz anlamda da yeniden şekil bulmaktadır. Kimi zaman âteşin, yüceltilmiş bir varlık olup kültleştirildiği çoğu zaman ise kâinatın özü ile bağdaştırıldığı görülmektedir. Klasik Türk edebiyatı şâirlerimiz; âteşi, toplumsal hayat ve poetikaları ekseninde harmanlayarak derin anlamlar ile bize sunmaktadırlar. Ortaya konulan çalışma ile XIX. yüzyılda isimlerinden bahsedilen şâirlerden Leylâ ve Şeref Hanım'ın, kısaca hayatlarına ve sanat anlayışlarına yer verilmektedir. Akabinde şâirlerin gazellerinde geçen âteş unsurları tespit edilip beyitlerde nasıl ele alındığı üzerine açıklık getirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada izlenen yöntemlerden bahsedilecek olunursa; her iki şâirin dîvânı titizlikle taranmaktadır. Tespit edilen âteş unsuru âşık ve âşıklık hâlleri, sevgili ve sevgili hâlleri adlı iki ana başlık adı altında ele alınmaktadır. Daha sonra tespit edilen âteş unsurlarının açıklamaları detaylı bir şekilde verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Klasik Türk Edebiyatı, Divân, Âteş

Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles

Abstract

Literature reflects the way society lives. Our poets and writers who allow us to look at this way of living from a new perspective try to open new horizons in the minds of the reader with using and reshaping social and cultural elements that they have incorporated from the society in their own self. Indeed, they are not interested in the tip of the iceberg but in the unrevealed part of it. Because trying to find a meaning is because humankind has trying to reconcile the purpose of their own existence. The field of literature, which has its share of the effect of this expression, has the character of an interpreter who expresses the thoughts and feelings of our poets. Compared to the explanation, the element of the ates, which has taken its place among the social elements and has been at the center of human life throughout history; Its features such as anâsır-ı erbaa, heat, light, communication tool, protection from evils attract attention. From time to time, fire is glorified, and it has become a cult and sometimes it is seen as the essence of the universe. Our classical Turkish literature writers present the element of fire with deep meanings in their literary works through blending what they experience in their social life and poetics. Through this study, Leylâ and Seref Hanım, whose names were mentioned a lot in the 19. century, after briefly including their lives and understandings of art. When it comes to the methods of this study, collected poems of both poets are meticulously screened. "Lover" "his state of love" and "Lover" "Her state of love". Then, detailed explanation about the theme of Fire has been given in these couplets.

Keywords: Leylâ Hanım, Seref Hanım, Classical Turkish Literature, Divan, Fire.

Giriş

Âteş mefhûmu sözlüklerde: “od, harâret, kızgınlık” (Devellioğlu, 2013: 55) anlamına gelmektedir. “1. Yakıcı parlayıcı madde, od. 2. Harâret, vücut ısısı. 3. Âteşli silâhların patlaması. 4. Silâh için, “âteş!” emir ve komutası. 5. Yangın. 6. Öfke, hiddet” (Parlatır, 2006: 115) anlamındadır. Bir başka kaynakta âteş: “Çeşitli dinlerde kutsallaştırılan, mânevî temizlenme veya ceza unsuru kabul edilen ve sembolik anlatımlar için kullanılan kavramdır” (Tanyu, 1991: 52). O halde âteş sözlüklerde; yakıcı, yanıcı ve kült olma anlamı ile dikkat çekmektedir. Kelimenin tasavvuf sözlüğündeki anlamı: “Nâr, od, cehennem (Tas). Aşk, sevgi harareti, mahabbet alevi, aşk ateşidir” (Uludağ, 1995: 63). Tasavvufi manada ise kelime gerçek anlamının yanı sıra mecaz anlamda da kullanılmaktadır. Dîvân edebiyatında âteş; çoğu kere âşîğın, âşk yüzünden çektiği acıyı, temsil etmektedir. Bunun yanı sıra sevgilinin güzellik unsurları için kullanılan bir tabirdir. Âteş, çiçekler arasında yer alan lâlenin ortasındaki dağdır. Yanma ve ışık yönünden kimi zaman cehenneme bazen de güneşe benzetilmektedir. En önemlisi ise âşîğın, kebâb olmuş gönlüne teşbih için kullanılır. Kelime, telmih yolu ile peygamberlerin mucizelerini akla getirirken, anâsır-ı erbaa'nın da önemli unsurlarından biridir. (Pala, 2004: 41). Âteşin, Dîvân edebiyatındaki fonksiyonu çok yönlüdür. Mitolojide âteş, insanlık ve insanlığa bağlı gelişimler ile bağlantılıdır. Dikkat çekilen bir diğer husus ise eski zamanlarda âteşi yakmanın zorluğudur. Bunun için daima âteş yanar şekilde tutulmaya çalışılmaktadır. Bu da âteşe kutsallık vasfı kazandırmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda âteşin fonksiyonları çoğalarak; büyülerde, kötülükten uzaklaştırıcı ve insanlık için faydalı olan bir araç anlamı kazanmaktadır. (Hançerlioğlu, 1993: 61). “Yunan mitolojisine göre Prometheus, insanlara vermek için âteşi Zeus'tan çalmıştır. Zerdüşlükte âteş (Atar), kültün merkezinde bulunur ve Parsi âteş tapınaklarında tapınmanın odağını oluşturur. Hindistan'da âteş tanrısı Agni, Rig Veda şiirlerinde en popüler ulûhiyyetlerden biriydi hem tanrı hem de bütün tanrılara kurban elçisi olarak görülürdü” (Gündüz, 1998: 47). Bahsedilen mitolojilerde âteş, kutsiyet vasfındadır. Türkler ise âteşe temizleyicilik vasfı kazandırıp buna dayalı olarak hastalıkları, mekânları hatta ölüleri “tütsüleme” yöntemini, bu mefhûm ile açıklamaktadırlar. Ayrıca doğaüstü bir güç olarak da âteşi ele aldıkları kayda değer bir husustur. Türkler âteşin, “aile ocağı kültü” ile ilişkisine dikkat çekip bunun da temelini atalar kültünden geldiğini belirtmektedirler (Güngör, 2002: 263). Açıklamaya göre Türkler de âteş, temizleme ve doğaüstü gibi iki kavram ile açıklanmaktadır. İslami kaynağımız olan Kur'ân-ı Kerim'de yaratılışla ilgili olan bazı ayetlerde âteş mefhûmuna yer verilmektedir. “Bir katıksız âteşten/ dumansız salt alevden de o cinni yarattı. (Rahman 55/15)” (Yazır H., Yayına Hazırlayan: Altıntaş, 2015: 324). Burada dikkat çekilen âteş ve alev mefhûmlarıdır. Kaynaklar doğrultusunda âteş ile ilgili verilen bilgilerde mefhûmun; yakıcı, yanıcı,

temizleyici ve kült olma özelliği gibi çeşitli yönleri ile inanç, toplum ve mitolojilere konu olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Çalışmanın esasını teşkil eden Leylâ ve Şeref Hanım gazellerinde âteşin görünümüne geçmeden önce her iki şâirenin kısa biyografileri verilmektedir.

“Leyla (Hanım), Sudur’dan Moralızade Hamid Efendinin kızıdır. Hangi senede doğduğu malum değildir. Babasının1824 (Receb 1240) de vefâtı üzerine tanzim eylediği mersiye:

“Çenk-veş kaddin büküb Leyla fakir

Derd ü gam itdi anı genlikte pir”

demesine göre o tarihte genç olduğu anlaşılıyorsa da kaç yaşında bulunduğu tayin edilemeyeceğinden veladet tarihinin de tespiti mümkün olamaz” (İnal, 1969: 880).

Leylâ Hanım, genç yaşta evlenip kısa süre zarfında boşanmıştır. (Banarlı, S., 1998: 840; Ünver, 2003: 157). Dîvânın da neredeyse tüm aile fertleri için şiir yazdığı ve kendisinin Mevlevî mensûbu olduğu bilgisine rastlanılmaktadır. Şiirlerinde Mevlânâya bunun yanı sıra dayısı Keçecizade İzzet Mollaya yer vermektedir. (Arslan, 2003: 92-95). Bu bilgiler doğrultusunda köklü bir aile geçmişine sahip olduğu ve aile fertlerine bağlı bir şâir profilinden bahsetmek mümkündür. Edebi anlayışı ise üslubu; açık, sade ve akıcıdır. Konu olarak Klasik Türk edebiyatında kemikleşmiş yapıya bürünen temel konuları şiirlerine esas almaktadır (Gibb, 1999: 501-502).

Şeref Hanım’ın hayatı hakkında ise kaynaklarda şu bilgiler vardır:

“Matbû dîvân sâhibesi Şeref Hanım’dır ki Şeyhulİslâm Âşir Efendi merhumunun torunlarından şâir Nebil Bey merhumun kızıdır. Yanık mersiyeleri, âşıkane münâcat ve kasideleri vardır. 1264 tarihinde vefât ederek Yenikapı Mevlevîhânesinde Çınaraltına defn olundu. Mevlevî tarikatine mensubdur” (Kurnaz, 2013: 258; Süreyya, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, 1972: 402-403; Tahir, Hazırlayan: A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen 1972: 402- 403).

Doğum yeri tam olarak belli olmayıp kendisinin Mevlevî bir şâir olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Edebi anlayışına değinilecek olunursa, benimsemiş

Sibel ÖKMEN

olduğu üslubu; açık, akıcı ve anlaşılırdır. Yazmış olduğu şiirlerden hareketle hissilik ağır basmaktadır. Kadın kimliği ile dönemin erkek şâirleri gibi şiirlerini usta bir şekilde vermektedir. Mevlânâ'ya olan bağlılık, felekten şikâyet ve âşk gibi konulara dîvânında yer vermektedir (Yakut, Şâhin, Oktay, 2007:327- 328). Kocatürk, Şeref Hanım'ı bir noktada eleştirirken diğer taraftan onu övmekle dikkat çekmektedir. Kocatürk; Şeref Hanım'ı, üslubunun duygularını ifade etmeyi karşılayamadığı noktasında eleştirirken kendisinden sonra edebiyat dünyasına yazdıkları ile katkıda bulunacak şâirlere örnek olacağı bilgisini de vermektedir (Kocatürk, 2016: 571).

XIX. yüzyıla şâir kimlikleri ile damgasını vuran Şeref ve Leylâ Hanım'ın gazellerinde âteş unsurları tespit edilmektedir. Tespit edilen âteş mefhûmunun, âteş -âşık ve âşığın hâlleri, âteş- sevgili ve sevgili hâlleri alt başlıkları ile ele alınmaktadır.

Âteş- Âşık ve Âşığın Hâlleri

Dîvân şiirinde âşık tipi, her daim sevgilinin merhametsizliğinden ötürü acı çekmektedir. Bu durum Şeref ve Leylâ Hanım gazellerinde âteş, kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Her iki şâirin gazellerinde “âteş-i âşk, sûz-ı hecr, nâr-ı harâret, nâr-ı muhabbet ve nâr-ı mihen, nâr-ı âşk” terkipleri ile görülmektedir.

“Yakdı yine yandırdı beni âteş-i fûrkat

Fıkr eylese refâtârını dil özge kıyâmet

G (16/1)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 239).

(Ayrılık ateşi beni yine yaktı, yandırdı. Gönül, yürüyüşünü hayal etse başka kıyamettir.)

Âteş-i fûrkat terkipleri âşığın, sevgiliden ayrı geçirdiği zaman dilimindeki içinde bulunduğu duyguyu ifade etmektedir. Bilhassa âteş, ayrılık kavramı ve âşığın hâl dili anlamındadır.

“Eşkim nola çağlarsa da cûlar gibi her bâr

Sönmez yine sînemdeki bu nâr-ı harâret

G (16/4)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 239).

(Gözyaşlarım, ırmaklar gibi aksa da ne olur? Gönlümdeki bu yakıcı âteşi söndürmeye yetmez.)

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

Beyitte su ve ateş ilişkisine dikkat çekilmektedir. Su, âteşi söndürmektedir. Su olarak kabul edilen âşğın gözyaşı onun gönlündeki yakıcı âteşi söndürmede yetersizdir. Gözyaşı, ırmak gibi de olsa âşk âteşini söndürmek mümkün değildir.

“Ben âteş-i ‘aşkı iderim sinede mahfûz

Cevherdir iderler anı gencînede mahfuz

G (53/1)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 265).

(Ben âşk âteşimi, gönlümde gizlerim. Cevherdir, onu hazinede gizlerler.)

İnsanoğlu değerli bulduğu tüm eşyaları mukaddes yerlerde gizlemeyi tercih etmektedir. Bu durum Klasik Türk şiirine de yansımaktadır. Âşk âteşi âşğın asıl varoluş sebebidir. Onun yeri mukaddes yer olarak âşğın gönlüdür.

“Yakdı yandırdı yine dil hânedânın nâr-ı âşk

Nâr-ı âşkınla açıldı sinede ezhâr-ı âşk

G (61/1)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 271).

(Âşk âteşi, âşğın gönül evlerini yine yaktı, yandırdı. Âşkının âteşiyle, göğsünde âşk çiçekleri açıldı.)

Şâir, âşkı bir ateş timsali olarak tasavvur etmektedir. Âteşe teşbih edilen âşk yıkıcıdır. Âşğın gönlünü yaralamaktadır. Âteşin rengi, âşğın gönlünde meydana gelen yaraların rengine benzetilmektedir.

“Rûy-ı rakibe bakup bâdeyi bensiz çakup

Cânımı nâra yakup bezme kebâb itdiñ âh

G (99/4)” (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 297).

(Rakîbin yüzüne bakıp içkiyi bensiz çakıp, gönlümü âteşte yakıp bezme kebâb ettin. Âh!)

Beyitte, sevgili yüzünden yanmış bir hâlde olan âşğın gönlü; içki meclisinde sunulan kebâbın yanışı ile tasvir edilmektedir.

“Dikkatle nigâh eyleyüp ol şem’-i cemâle

Yandım yine ben sûz-ı harâret budur işte

Sibel ÖKMEN

G (100/2)" (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 297).

(O, muma benzeyen yüze dikkatle baktığımda ben yine yandım işte yanıp yakılma budur.)

Renk bakımından âteş ve yüz arasında bağlantı kurulmaktadır. Mum şiiirde insana, alev ise insan yüzüne benzetilmektedir. Sevgilinin yüzü şemin alevi iken âşık, alev karşısında yok olmaktadır.

"Yandım tutuşdum nâr-ı mahabbetle her şeb âh

Murg-ı dilim de oldı müşâbih semendere

G (101/5)" (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 298).

(Her akşam, muhabbet âteşi ile yandım, tutuştum Âh! Gönül kuşum da semendere benzer oldı.)

Âşık, sevgilisi ile muhabbet etme arzusu içerisinde. Bu muhabbetin mahiyeti âteş gibidir. Âşk âteşi içinde yanan âşığın gönlünün âteşten etkilenmemesi durumu, âteşte yaşayan fakat bu âteşte yanmayan semender hayvanı ile ilişkilendirilmektedir.

"Nedendir itmez oldı âteşim te'sîr cânâna

Yanup yakıldığım gördükçe hayrân oldı pervâne

G (108/1)" (Leylâ, Haz. Arslan,

2003: 303)

(Âteşim, sevgiliye etki etmez oldu, nedendir? Pervâne yanıp yakıldığımı gördükçe hayran oldu.)

Âteş beyitte âşığın, sevgilisi ile arzu etmek istediği muhabbetin haberleşme aracıdır. Sevgiliye ulaşma, âşığın içinde bulunduğu âteş vasıtası ile olacağı fikri öne sürülmektedir. Ne yazık ki âşığın, bu arzusu gerçekleşmemektedir.

"Gelmediñ germ-âbe-i dil yandı nâr-ı hecrile

Gâlibâ şartınca teşrîfiñ ricâ bilmem nedir

G (35/4)" (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 330).

(Gönül hamamına gelmedin, ayrılık ateşi ile yandı. Gâlibâ gelme şartın rica mıdır? Bilmem nedir?)

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

Beyitte hamam gerçek anlamı dışında kullanılarak âşğın gönlüne benzetilmektedir. Gönül hamamının yanması durumu sevgiliye duyulan ayrılığın âteşinden olduğu belirtilmektedir.

“Geliür mi yâda cânâ tîg-i âh-ı âteşinimle

Benim cem’iyyet-i agyârı talan itdigim demler

G (42/4)” (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 334).

(Ey sevgili! Rakip topluluğunu yıkmaya çalıştığım zamanlar, âteşe benzeyen âh oklarım hatırına gelir mi?)

Âh, âşğın duygularını terennüm etmede bir haberleşme aracıdır. Âh’ın, tesirinin arttığının göstergesi ise âteştir. Âh ve âteş yakıcıdır.

“Bir dahi geşt ü güzâr eylemek olmazsan asîb

Yaksın âhum âteşi berg-i çenârıñ taglar

G (55/4)” (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 340)

(Bir daha sevgili ile gezip dolaşmak nasip olmazsa, ettiğim âhın âteşi çnar yaprağını yaksın.)

Âşık her dem sevgilisine kavuşma arzusu içerisindedir. Bu arzusu gerçekleşmediği takdirde âşğın, ıztırabının hâl dili olan âhlar ettiği görülmektedir. Bu âhlar öyle ki âteşe benzetilmektedir. Âteşe benzeyen âhların etkisinden nasibini alan nesnelere içerisindedir bahçe unsurları da yer almaktadır. Âteşin yakıcı özelliğine işaret edilmektedir.

“Benim bezmiñde şeb-tâ-be-seher nâr-ı mahabbetle

‘Aceb hâtırda mı çün şem’-i süzân olduğum demler

G (56/5)” (Şeref, Haz. Arslan,

2002: 341).

(Muhabbet âteşi ile geceden seher vaktine kadar bezmindeyim. Acaba hatırda mıdır? Mum için yandığım günler.)

Âşğın murâdı, sevgilisi ile muhabbet etmek istemesidir. Bu muhabbetin mahiyeti adeta âteş gibidir.

“Muntafî olmaz sirişkimle benim tâ haşre dek

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Sibel ÖKMEN

Hem-çü dûzâh âteş-i sûzân kim gönlümdür ol

G (68/4)" (Leylâ, Haz. Arslan, 2003: 276).

(O ki gönlümdeki cehenneme benzeyen yakıcı âteş, kıyamete kadar gözyaşlarımla sönmez.)

Beyitte cehennem âteşi ve yakıcı olan âşk âteşi mukayesesi söz konusudur. Âşığı yakan âteş, cehennem âteşinden üstündür. Suyun yani âşığın gözyaşı bile bu âteşi söndürmede tesir edemeyeceği bilgisi beyitte yer almaktadır

"Yâre ahvâl-i dili âh u figânım söylesin

Her şerârı âhımın sûz-ı nihânım söylesin

G (152/1)" (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 392).

(Gönlün durumunu, sevgiliye âh ve feryatlarım söylesin. Her âhımın kıvılcımı, benim gizli âteşimi söylesin.)

Şerâr ve sûz kelimeleriyle âşığın hâl tespiti söz konusudur. Öyle ki âşık artık söz ile vaziyetini anlatmayı bırakmaktadır. Âteşe benzeyen âhları ile gönlündeki yanmayı açıklamaya çalışmaktadır.

"Yakar bir âteşe pervânesiyle kendi özün

Murâd-ı şem'-i şeb-ârâ bilinmedi gitdi

G (237/5)" (Şeref, Haz. Arslan,

2002: 437)

(Pervânesiyle kendi özünü yakar. Amacının ise geceyi süsleyen mum için olduğu bilinmedi, gitti.)

Beyitte şem ile pervâne olayına telmih söz konusudur. Âşık (pervâne) sevgili (şem) olarak tasavvur edilmektedir. Her daim âşığın, özüne yani sevgiliye kavuşma arzusundan ötürü kendini mumun ateşinde yok ettiği görülmektedir. Öte yandan hafif bir serzenişte bulunma durumu da söz konusudur. Serzenişin nedeni, âşığın yanma olayının nedenini kimsenin anlamadığıdır.

Âteş-Sevgili ve Sevgilinin Hâlleri

Klasik Türk edebiyatının başlıca tipleri arasında yer alan sevgili (güzel, yâr) tipi, dış görünüşü, hal ve tavırlarından ötürü daima âşığı kendine meftûn

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

etmektedir. Sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan yüz, yanak ve mizacı âteş unsuruna teşbih edilmektedir.

“Gel gör âteş gibi ruhsârında

O siyah zülfi ûd u anberdir

G (41/2)” (Leylâ, Haz. Arslan,

2003: 257)

(O siyah saçını gel gör ateş gibi yüzünde ûd ve anberdir.)

Beyitte sevgilinin güzellik unsurları arasında yer alan yüzünün kırmızı renkte oluşu ile âteşin rengi arasında bağlantı kurulmaktadır. Ayrıca ûdun ve ânberin güzel kokusu – yanışı âteş ile bağlantılıdır.

“Mey âteş meclis âteş sâgar âteş rûy-ı yâr âteş

Aceb mi olsa dil âşkî ile dâ'im yanar âteş”

G (79/1) (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 354).

(Mey âteş, meclis âteş, içki kadehi âteş, sevgilinin yüzü âteş, âşığın gönlü de âteş ile yanar şaşılır mı?)

Şeref Hanım bu beyitini, Şeyh Gâlib'in âteş redifli bir beyitinden esinlenerek yazdığını ve âşığın gözünden mey, meclis, sâgar, sevgilinin yüzü renk bakımından her zaman âteş olarak görünmektedir.

“O âteş- meşerebin vasf eyledikçe ey Şeref hüsniün

Sezâdır eyler ise kilik-i eş'ârın nisâ râteş

G (79/7)” (Şeref, Haz. Arslan, 2002: 354).

(Ey Şeref, o (sevgilinin) ateşe benzeyen mizacının güzelliğini anlattıkça kalemin adeta ateş saçmaya layıktır.)

Sevgilinin mizacı ve güzelliği âteş unsuruna teşbih edilmektedir. Şâir, onun âteşe benzeyen mizacını şiirine konu ettikçe kaleminin de ateş saçtığı bilgisini vermektedir. Şeref Hanım, şâirlik yönünün kuvvetli oluşunu âteş mefhûmu ile açıklamaktadır.

Sonuç

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Sibel ÖKMEN

Klasik Türk edebiyatının, XIX. yüzyıl sahasında yer edinen şâirlerden Şeref ve Leylâ Hanım'ın, ortaya koymuş oldukları dîvânları, edebiyat sahasına kazandırılan eserler arasındadır. Ortaya konulan bu çalışmanın esas kaynağı; Arslan'ın, her iki dîvân üzerinde yapmış olduğu çalışmasıdır. Dîvânların içerisinde bulunan âteş mefhûmu titizlikle taranmıştır. Bu mefhûmun, şâirlerin kalemlerine nasıl konu olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın âşık-âteş ve âşıklık hâlleri kısmındaki beyitlerde âteş mefhûmu; nâr- âşk, âteş-i fûrkât, sûz-ı harâret, nâr-ı harâret, âteş-i âşk, sûz-ı hecr, âteş-i sûzân, nâr-ı muhabbet, nâr-ı hecr ifadeleri ile rastlanılmıştır. Sevgili- âteş ve sevgilinin hâlleri kısmında ise âteş; âteş- rûy-ı yâr, âteş-meşreb ifadeleri ile görülmüştür. Âteş beyitlerde yanıcı, yakıcı özelliğinin yanı sıra olgunlaştırıcı özelliği ile de dikkat çekmiştir. Âteşin kullanımı hakkında bilgi verilecek olunursa; âşığın duygularını ifade etmesinde rol oynayan âh ile ifade edilmiştir. Ayrıca âteş-şem ile pervâne ilişkisi, âteş-tabiat unsurlarından olan olağanüstü hayvan (semender) ilişkisi, âteş- su (eşk), âteş- ezhâr, âteş- yiyecek- içecek ilişkisi tespit edilmiştir. Âteş, sevgilinin güzellik unsuru ve âşığın duygularını ifade ediş sembolüdür. Bir diğer husus Şeref Hanım'ın, yazmış olduğu âteş ile ilgili bir beyiti adeta Şeyh Galib'in yazdığı âteş beyitinden etkilendiği sonucu olarak da görülebilir. Kısaca âteş mefhûmu, her iki şâir tarafından yer yer mecazi bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışma da Klasik Türk edebiyatı sahasında yer alan iki şâirin şiirlerinde âteşi nasıl ele aldıkları, âteşin âşık -sevgili tiplemesine nasıl yansıdığı hakkında bilgi verilmiştir.

Kaynakça / Reference

Devellioğlu, Ferit (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Gibb, Wilkinson, J.E. (1999) Osmanlı Şiir Tarihi III-V Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Ankara, Akçağ Yay.

Gündüz, Şinasi (1998) Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara, Vadi Yayınları.

Güngör, Harun (2002) Eski Türklerde Din ve Düşünce, Türkler, Cilt 3, Ankara, Yeni Türkiye Yay.

Hanım, Şeref (2002) Şeref Hanım Dîvân (Haz. Mehmet Arslan). İstanbul, Kitabevi Yay.

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Leylâ ve Şeref Hanım Gazellerinde Âteş (Fire in Leylâ and Şeref Hanım Gazelles)

Hanım, Leylâ (2003) Leylâ Hanım Dîvân (Haz. Mehmet Arslan). İstanbul, Kitabevi Yay.

Hançerlioğlu, O. (1993). Dünya İnançları Sözlüğü. İstanbul, Remzi Kitabevi

İnal, K.M. İbnülemin (1969) Son Asır Türk Şâirleri Cüz: II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Kocatürk, M., Vasfi (2016) Büyük Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi, İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi.

Kurnaz, Cemal (2013) Muallim Naci Osmanlı Şâirleri, Ankara, Kurgan Edebiyat Yay.

Banarlı, S. Nihad, (1998) Türk Edebiyatı Tarihi Cilt: 2, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı.

Parlatır, İsmail (2006) Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara, Yargı Yayınevi.

Pala, İskender (2004). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul, Kapı Yay.

Süreyya, Mehmed (1996) Sicill-i Osmanî, Cilt: 5, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Tahir, M. Bursalı (1972) Osmanlı Müellifleri (Hazırlayan: A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, Cilt 2, İstanbul, Yaylacık Matbaası.

Tanyu, Hikmet (1991) Ateş, İslam Ansiklopedisi. Cilt 4, İstanbul, TDV.

Uludağ, S. (1995). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul, Marifet Yay.

Ünver, İsmail (2003) Leylâ Hanım, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 27, Ankara, TDV.

Yazır, H., M., Elmalılı (2015) Kur'ân-ı Kerim Meâli, Hazırlayan: Murat Altıntaş, İstanbul, Ertem Matbaası.

Yakut, E., Şâhin, E., Oktay, Adnan. (2007). *Eski Türk Edebiyatı Ders Kitabı*, Mardin, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi

International Journal of Humanities and Art

<http://www.trkdergisi.com>

Araştırma Makalesi / Research Article

e-ISSN:2757-6388

trk dergisi

2022

3(1):32/39

Geliş Tarihi / Receive : 20.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 28.12.2022

Babayi-Emir Dergisinde Dini Unsurlar

Religious Elements in the Babayi-Emir Journal

Tuğçe ACAR

Yüksek Lisans, Bakü Avrasya Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Halkları Edebiyatı Bölümü

MA, Baku Eurasian University, Faculty of Philology, Department of Turkic Literature

e-mail: tgceacr.2@gmail.com

Orcid ID:

Atıf/Cite as: ACAR, Tuğçe(2022), Babayi-Emir Dergisinde Dini Unsurlar. trk Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 3 (1). Retrieved from: <https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/article/view/96>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından ve bir intihal programında incelenmiş intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and in a plagiarism program and has been confirmed to be free of plagiarism.

Babayi-Emir Dergisinde Dini Unsurlar

Öz

Dinsel itibarın göstergeleri olarak bilinen şeyh, molla ve seyyid tipolojileri yüzyıllar boyunca var olmuşlardır. Bu tipolojilerden esinlenerek oluşan yalancı yahut sahte şeyh, seyyid ve mollalar Azerbaycan'da kendisini göstermiş, bununla birlikte Azerbaycan basınında da yer almıştır. Bu durum 1915 yılında yayımlanmaya başlanmış olan "Babayi-Emir (Əmir)" dergisinde ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Yalancı şeyh, seyyid ve mollalar tarafından uyutulan halkın uyandırılması gerektiği mizah dergileri tarafından üstü kapalı bir şekilde anlatılmaktadır. Dönemin baskıcı yönetimi altında yayımlanan dergilerde mevcut durum üstü kapalı anlatılsa bile bazılarının kapatılmasına neden olmuştur. Yönetim tarafından zararlı olarak nitelenen yazılarından dolayı Əliabbas Müznib sürgüne yollanmış ve Babayi-Emir (Əmir) dergisinin neşri durdurulmuştur. İlk mizah karakterli dergi olan Molla Nesreddin'den etkilenen Babayi-Emir yalnızca molla problemini değil o dönemde yaşanmış farklı sorunlara da eleştirel yaklaşmıştır. Əliabbas Müznib'in çıkardığı bu dergide molla, seyyid, kadın hakları, her gün kumar oynayan sarhoşlar gibi konuları birçok yazarla birlikte Cafer Cabbarlı gibi bir dramaturg şairin de ele aldığı görülmektedir. Cafer Cabbarlı, Babayi-Emir (Əmir)'de yer alan şiirlerinde o dönemin acı gerçeklerini sert bir dil kullanarak eleştirmektedir. Cafer Cabbarlı da dahil olmak üzere Babayi-Emir (Əmir) dergisinde yer alan çoğu yazar gizli imzalar kullanmışlardır. Bunu yapmalarının nedeni dönemin baskıcı rejimidir. Genellikle Eyyar imzasıyla Babayi-Emir (Əmir)'de yer alan yazarlar arasında bulunan Cafer Cabbarlı da "Qeyur Eyyar, Şetreg Eyyar" gibi gizli imzalar kullanarak şiirlerini yazmıştır. Burada seyyid, molla tipolojilerine sıkça yer veren Cafer Cabbarlı'nın şiirleri de ele alınmaktadır. Bu makalede o dönemde yaşanan dinî olayların Babayi-Emir dergisindeki şairler tarafından mizah konusu olarak nasıl ele alındığını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Babayi-Emir, Mizah, Molla, Seyyid, Basın, Dergiler.

Religious Elements in the Babayi-Emir Journal

Abstract

The sheikh, mullah and sayyid typologies known as indicators of religious dignity have existed for centuries. Liar or fake sheikhs, sayyids and mullahs, inspired by these typologies, also showed themselves in Azerbaijan. However, it has also appeared in the Azerbaijani press. This situation was heavily criticized in the journal Babayi - Emir, which was started to be published in 1915. It is implicitly explained by satirical journals that the people who were put to sleep by false sheikhs, sayyids and mullahs should be awakened. The result of the management of the period under pressure has caused some journals to be closed, even if it is explained implicitly. Eliabbas Muznib was exiled due to his harmful articles in the press, and as a result of his harmful progress, the publication of the Babayi-Emir journal was stopped. Influenced by the first satirical journal, Molla Nasreddin, Babayi - Emir journal is a satirical journal in terms of critically handling not only the problem of the mullah but also different problems experienced at that time. In this journal created by Eliabbas Müznib, we see that Cafer Cabbarlı also deals with issues such as mullahs, sayyids, women's rights, drunks who gamble every day, as well as many other writers. Most writers in the Babayi - Emir journal, including Cafer Cabbarlı, wrote using pen names. Cafer Cabbarlı, who is among the writers in Babayi - Emir with the signature of Eyyar, also wrote his poems using secret signatures such as "Qeyur Eyyar, Şetreng Eyyar". Here, the poems of Cafer Cabbarlı, who frequently include the typologies of sayyid and mullah, are also discussed. In this article, we will examine how the religious events of that period were satirically handled by the poets in the Babayi - Emir journal.

Keywords: Babayi - Amir, Satirical, Mullah, Media, Magazine.

Giriş

XX. yüzyıl başlarında edebî fikrin gelişmesinde basın önemli rol oynamıştır. Azerbaycan basınında toplumun aydınlanması bakımından 1875 yılında Hasan Melikzade Zerdabi tarafından çıkarılan Ekinçi gazetesi çok etkili olmuştur. Ekinçi gazetesinden sonra günümüze kadar farklı dönemlerde çıkarılmış basın organları da bulunmaktadır. Bunların arasında kendine has yer tutan mizah dergilerini de ekleyebiliriz. Molla Nasreddin ile hayata geçen bu tarz Azerbaycan basın hayatının en farklı sahalarında kullanılmıştır. Molla Nasreddin'e kadar hiçbir mizah dergisi başarılı olamamıştır ve bu dergi diğerlerine örnek niteliği taşımaktadır. Behlül (1907), Zenbur (1909), Mirat (1910), Babayi-Emir (1915-1916) gibi çıkarılmış olan dergiler, Molla Nasreddin'in etkisiyle oluşturulmuş ve mizahi özellikleri ile ön plana çıkmıştır. Mizah dergileri etrafında birçok yazar, şair ve gazeteci bir araya gelmiştir. Celil Memmedkuluzade, Mirze Elekber Sabir, Elabbas Müznib, Cafer Cabbarlı, B. Abbaszadə, E. Abid, H. İ. Kasimov gibi yazar, şair, gazeteci ve ressamların eserlerine yer verilmiştir. Bu dönemde mizah edebiyatının gelişmesi ve toplum tarafından benimsenmesinin esas nedeni bilim insanları ve gazetecilerin bir araya geldiği büyük bir mizah okulunun oluşturulmasıdır.

Azerbaycan mizahının öncüsü olarak bilinen Molla Nasreddin'in konusu, fikirleri ve yayımlanma tarihi ile ilişkili birçok araştırma eserleri yazılmıştır. İçerik ve fikirlerine Molla Nasreddin ruhuna uygun olan Babayi-Emir (Ömir)'de hem uluslararası konular hem de iç sorunlara (cehalet, fanatizm, molla, seyyid vb.) yönelik şiir, makale tarzı yazılar kaleme alınmıştır. Babayi-Emir dergisi kendi etrafında birçok şair ve gazetecileri toplamış, bunların arasında hem yeni imzalar hem de Molla Nasreddin'cilerden birkaç kişi yer almıştır. Dergide baskıcı dönemin yarattığı sorunlardan dolayı şair ve yazarların çoğu eserlerini takma isimlerle yazmıştır. "Babayi-Emir" dergisi 1915- 1916 yılları arasında Dirilik yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Şair ve edebiyatçı olan Eliabbas Müznib derginin editörü, kardeşi Ebülfez Mutalliboğlu da diğer işleri yüklenmiştir.

Derginin gidişatının zararlı olarak görülmesinden dolayı 17 Ekim 1916 tarihinde tüm faaliyetleri durdurulmuştur. Eliabbas Müznib, Babayi-Emir dergisinin yayımlanmasıyla birlikte bir vatandaş olarak halkın karşısında oluşmuş problemleri çözmeye ve fikirlerini hayata geçirmeye çalışmıştır. Dergiyi yayımlamadaki asıl amacı Azerbaycan halkının XX. yüzyıldan önceki zamanlarda maruz kaldığı dinî fanatizme karşı mizahi üslup ile mücadele etmektir.

Tuğçe ACAR

Babayi-Emir Dergisinde Dinî Ögelerin İncelenmesi

Babayi-Emir dergisinde rivayetlerden örnekler verilmiş, Molla Nesreddin dergisindeki fıkralara benzer latifelerle halkı uyandırmak için gerçekleri her yönüyle göstermeyi amaç edinmiştir. Bu nedenle mollalar da şairler tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. “Yol Verin” adlı şiirde olaylar mizahi bir dille yerilmiştir. Dinî öğelerle ilgili olarak Babayi-Emir dergisinde yer alan kısımları inceleyecek olursak;

“Dərvişə, molla, səyyidə, falçıya rövşəxanalara¹,
Qaziyə, halvaxorlara, məkr² ile ev yıxanlara,
Baxmayacaq yalaq yalaq, pullu³, cəlallı xanlara,
İntiligenti yandırıp od vuracaq duxanlara⁴.” Ə.Müzniş (4, 1915 N1, s.1).

Molla Nesreddin’de de benzer mizah öğeleri kullanılarak yazılmış yazılar ve şiirler yer almaktadır. “Guleyban” imzasıyla Molla Nasreddin dergisinde yer alan *Oğlum* şiirini de örnek olarak gösterebiliriz:

“Dəmə ki rus ya da müsəmandır,
Hər kimin elmi varsa şeytandır.” (5,1914 N1, s.6).

İlk sayıdan itibaren Babayi-Emir dergisinin fikirlerini belirginleştirmek isteyen Eliabbas Müznib bu şiir ve makalelerden başka dergilerin düzenlenilmesinde ve küçük türlerin oluşturulmasında yakından ilgilenmiştir. 27 Mart 1916’da Babayi-Emir dergisinin 11. sayısında E. Müznib’in “Babayi-Emir” imzasıyla çıkarılan “Ağdan-karadan” makalesinde hayır kurumlarının Müslümanlar için yalnızca maske görevi gördüğünü belirtmiştir. Burada şair her zaman olduğu gibi mizah şiirden istifade etmiştir.

“Hacının gər yanında dörd yavəri,
Olmasa, şani – şöhrəti olmaz.” (4, 1916 N11, s.2).

Genel olarak E. Müznib’in makale, şiir ve diğer yazılarında en çok eleştirilen hayır kurumları, uluslararası meseleler, kadınların özgürlüğü, yaslar, ramazan ayı vb. konulara yer verilmiştir.

“A kişi, nə işin molla olub maili-ehsan,
Hər gün sənə nə, dolma yeyir, yağlı fisincan⁵.
Sən də hünərin varsa, buyur ye a gic⁶ insan!
Molla belədir, alınə ehsan yazılıbdır.

¹ Şii inancına göre kabul edilen imamların ölümü ile ilgili olarak yazılmış mersiye veya hikâyeyi okuyan kimse. Ağıtçı.

² Hile, düzen, tertip, fırlıdak, oyun. (Birini) Hile ile aldatma, gayesinden vazgeçirme.

³ Parası çok olan, zengin.

⁴ Meyhane. Eskiden yemekhaneye verilen ad.

⁵ Küçük köfte ve ezilmiş ceviz içiyle hazırlanan pilav malzemesi.

⁶ Ahmak, serseri, akılsız, bön, aptal.

Hər nə yazılıbsa hamı böhtan yazılıbdır.” (4, 1915 N17, s.2).

Yukarıda ele aldığımız dörtlük, Cafer Cabbarlı'nın Babayi-Emir'de yayımladığı “Böhtan Yazılıbdır” şiirindedir. Bu dörtlükte anlatılmak istenen dönemin sahte molla tiplerinin tek hünerinin ölmüş insanlar için “ehsan (ihsan)” adı altında verilen yemeklerde dolma ve fisincan yemek olduğunu söyleyerek tenkit etmiştir. Mollanın ölenler için verilen yemeği yemesinin bir hüner/yetenekmiş gibi gösterilmesini “Sen de hünerin (yetenegin) varsa, buyur ye, a gic (ahmak) insan” diyerek eleştirmiştir. Mollanın adına éhsan yazılmasının tamamen bühtan (iftira veya yalan) olduğunu belirtmektedir. Kimi şiirlerde sadece mollalardan kimi şiirlerinde mollayla beraber seyyid tipolojisinden de yararlanmışdır.

Yazgılən arsızları, görcək bərəltsin gözlərin,
Boynu şalbandan⁷ yoğundur, seyyidin, yaz sözlərin,
Müftəxordurlar⁸, axundlar, bəsləyirlər özlərin.
Mollalarımızdan çoxun mən bixuda⁹ görməkdəyəm,
Milləti- məhzunu bi nitq-ü nida görməkdəyəm. C.Cabbarlı (4, 1915 N17, s.3)

Bu dörtlük ise Cafer Cabbarlı'nın Babayi-Emir dergisinde yayınlamış olduğu “Görməkdeyem” şiirinden alıntıdır. Burada “Arsızları yaz ki, halk gözlerini açsın.”, “Müftəxordurlar yani asalaktırlar, kendileri eziyet çekmez ve başkalarından geçinirler.”, “Mollalarımızdan çoğunun kendini tanımadığını, ne yaptığını bilmediğini görüyorum.”, “Milletin de buna karşı sesini çıkartmadığını görmekteyim.” sözleri yer almaktadır.

C. Cabbarlı'nın bu şiirinden yola çıkacak olursak mollaların hiçbir iş yapmadan başkalarından geçindiklerini ve yararlandıkları kişilerin de buna karşı seslerini çıkarmadığını belirtmiştir. Yazar millî zihniyetin esas kusurlarından olan probleme değinerek: “Türklər gibi də dəli deyiləm ki, aldanıb bütün gizli işlərimi açım bir aləmə bildirim”. Bu şiirin içerik açısından benzerine Molla Nesreddin dergisinde da rastlanmaktadır:

Xüttəyi¹⁰-Qafqaz ara hər nə ki var köhnəperest¹¹,
Cib kesib başda gözən, müftə¹² yeyən, bəngiyi-məst,
Səf çəkib sıx kimi durarmış hamı tiği-bədəst¹³,
Göstərlər bu yazıq Mollaya bir zərb ilə şəst¹⁴.

⁷ Dalı, budağı, üst tarafı temizlenmiş büyük ağaç gövdesi, kiriş, kütük.

⁸ Zahmet, eziyet çekmeden başkalarının sırtından geçinen; tufeyli, parazit, asalak.

⁹ Abes yere, beyhude.

¹⁰ Arazi, yer.

¹¹ Eski elbise vb. alıp satan kimse.

¹² Bedava, karşılığında hiçbir şey verilmeyen, meccani.

¹³ Elsiz.

¹⁴ Gurur; azamet. Namus, şeref, onur, haysiyet.

Tuğçe ACAR

Molla Nesreddin’de yer alan bu şiirde asalak gibi halktan bedavaya geçinen Mollalara karşı milletin hiçbir tepki vermemesine dikkat çekilmektedir. Molla Nesreddin dergisinde halkın bu duruma karşı sessizliği ve tepkisizliği karikatürize edilmiştir. Bazı karikatürlerde Müslümanların uyuduğu ve başlarında bir molların olduğu görülmektedir. Burada yazarlar ve şairler, uyuyan halkın artık uyanması gerektiğini, sahte molların dini suistimal etmelerine karşı sessiz kalmamaları gerektiğini vurgular. “Babayi-Emir” dergisi mizahi karakterde olsa da burada ciddi yazılar da yer almıştır. “Séçki” adlı makalede toplumumuzdaki olayları ayırt etmemize dikkat çekmeye çalışılmaktadır. Makalede şiirden de birkaç defa yararlanılmaktadır:

Ramazan ayı gəlir açılır cənnət qapısı,
Nə rəvadır qala meyxana qapısı bağlı.

Müellif, tariz yoluyla geçmişte bütün işlerin bu şekilde olduğunu, yani molların, şeyhlerin toplumu kendi keyiflerine göre yönlendirdikleri bir devirde akıllı insanların da onlardan geri kalmasının anormal bir durum olduğuna dikkati çekmektedir.

Sonuç

Molla Nesreddin’in etkisiyle 1915 yılında yayımlanmaya başlanan Babayi-Emir dergisinin yayımlanmasıyla birlikte o dönemde süregelen bazı meselelerin eleştirilmesi ve tenkit yoluyla üzerinde durulan bazı konuların halkı uyandırmak deyimi yerindeyse halkın gözünü açmak amacıyla yazılması bakımından dergi büyük önem arz etmektedir. Babayi-Emir dergisi din, kadın hakları, ekonomik sorunlar gibi çeşitli konuları mizah yoluyla ele alması bakımından halkın dikkatini çekmiştir. Dini kullanarak insanları uyutmaya çalışan din adamlarına karşı halkın gözünü açması gerektiğini ve dinin gereklerinden biri gibi gösterilen eğitimsiz kadınların ve cahil toplumun uyanıp derhal kendine gelmelerini mizah yoluyla belirtilmektedir. Derginin yazı kadrosundaki yazarlar ve şairler her yazıda, her şiirde farklı imzalarla karşımıza çıkmıştır. Bu durum da dönemin bize baskıcı bir rejimin hakimiyette olduğunu şairlerin ve yazarların sürekli imza değiştirme gereksiniminde bulunduğunu göstermektedir. Babayi-Emir dergisinin mizah yönünün olmasından ve şairlerinin kendi milletlerini uyandırmak için çaba sarf etmelerinden dolayı derginin basımı 17 Ekim 1916 yılından itibaren durdurulmuştur.

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Kaynakça / Reference

AĞABƏYOVA, G. (2008). Babayi-Emir dergisi və Onun Azərbaycan Satirasında Mövqeyi, (Filologiya Elmler Doktoru Dissertasiyası). Ədəbiyyat İnstitutu, Bakı.

AHMADOV H. (2020). Edebiyat Gazetesi Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

ALTAYLI, Seyfettin (2018). Azərbaycan Türkçesi Sözlüğü (1-2. Ciltler), Ankara. TDK Yayınları.

MƏMMƏDQULUZADƏ, C., NEMANZADƏ, Ö. ve BAĞIRZADƏ, M. (1906). Molla Nesreddin. Bakı.

MÜZNİB, Ə. (1915). Babayi-Emir. Bakı: Dirilik Məcmuası.

Müəllif: Cəfər Cabbarlı - Vikimənbə (wikisource.org)

SUBAŞI N. (2003). Öteki Türkiyə'de Din ve Modernleşme. Ankara: Vadi Yayınları.

ŞİMŞEK, S. (2015). XX. Əsrin Əvvəllərində Azərbaycanda Mətbuat və Osmanlı Türkçəsi. (Filologiya Fəlsəfə Doktoru Dissertasiyası). Qafqaz Universiteti. Bakı.

[https://www.wiki.az-az.nina.az/Babayi-%C6%8Fmir_\(jurnal\).html](https://www.wiki.az-az.nina.az/Babayi-%C6%8Fmir_(jurnal).html)

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi

International Journal of Humanities and Art

<http://www.trkdergisi.com>

Araştırma Makalesi / Research Article

e-ISSN:2757-6388

trk dergisi

2022

3(1):40/57

Geliş Tarihi / Receive : 21.01. 2022

Kabul Tarihi / Accepted : 28.12. 2022

Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)

Uses Of Web 2.0 Tools For Four Field Skills (Reading, Listening, Writing, Speaking) In Turkish Education To Foreigners

Gülcan ÇAYMAZ

Öğr.Gör. Karabük Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma
Merkezi

glncymz@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-1890-5997

Gülcan KORKMAZ

Öğr.Gör. Karabük Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma
Merkezi

gulcankorkmazkbu@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-7808-1072

Atıf/Cite as: ÇAYMAZ, Gülcan- KORKMAZ, Gülcan(2022). Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma). trk Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 3 (1). Retrieved from :

<https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/authorDashboard/submission/82>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından ve bir intihal programında incelenmiş intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and in a plagiarism program and has been confirmed to be free of plagiarism.

Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)

Öz

Eğitim, gelişen teknoloji ve sosyal olaylara göre kendisini sürekli günceller. Genellikle geleneksel metotlarının kullanıldığı eğitim sistemi artık yerini teknolojik eğitime bırakmaktadır. Özellikle dünya üzerinde meydana gelen afetler, salgın hastalıklar, hayatı kısıtladığı ya da kesintiye uğrattığı zamanlarda eğitim sektörünün yardımına teknolojik eğitim sistemleri koşmaktadır. İnternet bağlantısının olduğu her yerde bireylere eğitim alma veya eğitim verme imkânı sunan bu interaktif sistemde müfredata ve ders içeriklerine göre pek çok program ve yazılım geliştirilerek sektörün hizmetine sunulmaktadır. Zamandan ve mekândan bağımsız olarak yapılan bu eğitim sistemi uzaktan eğitim olarak adlandırılmaktadır. Geliştirilen programlar sayesinde sanal sınıflar oluşturularak yapılan bu eğitim, kullanıcılar tarafından interaktif eğitim olarak adlandırılmaktadır. Öğrencinin ve dersin ihtiyacına göre seçilen programlar sayesinde öğrenciler kaliteli ve hızlı bir şekilde eğitim alma imkânına sahiptirler. Özellikle dil öğretiminde öne çıkan uzaktan eğitim sistemi uzakları ve mekanları birbirine yakınlaştırarak mesafe sorununu ortadan kaldırmaktadır.

Ele aldığımız bu çalışmada yabancılara Türkçe eğitiminde okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerileri için geliştirilen programlar ele alınarak uzaktan eğitimde hangi amaçlara yönelik kullanıldığı açıklanacaktır. Web 2.0 araçlarının sanal eğitimde kullanılmaya başlaması giderek artan program çeşitliliği her alanda olduğu gibi dil eğitiminde de öğreticiye ve öğrenciye pek çok yeni imkânlar sağlamakta, eğitimin kalitesini artırarak işleyişi hızlandırmaktadır. Web 2.0 tasarımlarının ele alındığı bu çalışmada, genel manada bir bilgilendirme yapıldıktan sonra Web 2.0 araçlarından hangisinin hangi alanda nasıl ve ne amaçla kullanılacağı açıklanacaktır. Alt başlıklar altında verilen bilgiler ve kullanım alanları uzaktan eğitim sistemindeki öğreticileri ve öğrencileri yeni gelişmelerden haberdar ederek işlerini kolaylaştıracak ve bu alanda çalışan diğer insanlara büyük fayda sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Web 2.0 araçları, dört alan becerisi, yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi, yeni nesil öğretmen araçları, pedagoji araçları.

Uses Of Web 2.0 Tools For Four Field Skills (Reading, Listening, Writing, Speaking) In Turkish Education To Foreigners

Abstract

Education constantly updates itself according to developing technology and social events. The education system, in which traditional methods are generally used, has now left its place to education through technology. Technological education systems come to the aid of the education sector, especially when disasters and epidemics in the world restrict or interrupt life. In this interactive system, which offers the opportunity to provide education or training wherever an internet connection can be reached, many programs and software are developed according to the curriculum and course contents and offered to the service of the sector. This education system, which is independent of time and place, is called distance education. This training, which is made by creating virtual classrooms thanks to the developed programs, is called interactive training. Thanks to the programs selected according to the needs of the student and course students have opportunity to receive high quality and fast education. Distance education system, which stands out especially in language teaching eliminates distance problem by bringing distances and places closer to each other.

In the this study, programs developed for reading, writing, listening and speaking skills in Turkish education for foreigners will be discussed and the purposes for which they are used in distance education will explained. With use Web 2.0 tools in virtual education, increasing variety programs provides many new opportunities to the teacher and the student in language education in every field and accelerates the process by increasing the quality of education. Study in Web 2.0 designs are discussed, after a general briefing, which the Web 2.0 tools will be used in which field how and for what purpose will explained. The information and usage areas given under sub-headings will make work easier informing the instructors and students developments in distance education system and will greatly benefit people working field.

Keywords: Web2.0 tools, four domain skills, teaching Turkish as a foreign language, new generation teacher tools, pedagogy tools.

Giriş

İnsanoğlunun dünya üzerinde var olduğu ilk günden bugüne, eğitim en temel ihtiyaçtır. Zamana, sosyal yapıya ve teknolojik gelişmelere göre şekillenen eğitim sisteminde bu yüzyılda, mekândan ve zamandan bağımsız olarak dijital imkanlar en aktif şekilde kullanılmaktadır. Geleneksel yöntemlerin yerini teknolojiye bıraktığı bu yüzyılda; kara tahtalar, akıllı tahtalarla kitaplar, elektronik kitaplarla yer değiştirmiştir. Doğal afetler, salgın hastalıklar... gibi ülkeleri ve halkları kitlesel olarak etkileyen toplumsal olaylarda teknolojinin sağladığı eğitim olanaklarından bugün büyük ölçüde faydalanılmaktadır. Özellikle, yüz yüze eğitimin kesintiye uğradığı bu toplumsal olaylarda uzaktan eğitim olarak adlandırılan teknolojik eğitimde Web 2.0 araçları en aktif şekilde kullanılmaktadır. İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, dil öğretimi gibi eğitimin her aşamasında rağbet gören ve uzaktan eğitim olarak adlandırılan yeni sistemde Web 2.0 araçları da sıklıkla kullanılmaktadır (Akın, 2013, s. 450-500). Bu sebeple, Yabancılara Türkçe öğretiminde de eski yöntemler yerini yeni yöntemlere bırakmıştır. Akıllı ve dokunmatik tahtalar, elektronik sesli kitaplar, yansıtıcı aletler (projeksiyonlar), taşınabilir bilgisayarlar, Web 2.0 uygulamaları Türkçe öğretiminde oldukça rağbet görmektedir.

Geçmişten günümüze daha çok geleneksel olarak öğretmenden öğrenciye aktarılan bilgi, teknolojinin de katkılarıyla günümüzde zamandan ve mekândan bağımsız olarak interaktif şekilde aktarılmaktadır. Özetle belirtilecek olursa; doğum anından itibaren teknolojiyle tanışan yeni nesilde geleneksel yöntemlerin yerini, her ortamda kullanılabilen yeni ve teknolojik yöntemler almıştır. Bu sebeple eğitim alanında, teknolojiyi kullanmak derslerdeki verimi artırmakla birlikte öğretmenlerin ders işlerken işini de oldukça kolaylaştırmakta ve vakit tasarrufu sağlamaktadır (Kaya, 2002, s. 30-37). Yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan Web 2.0 araçlarında (Blogger, Padlet, Voki v.b.) dört alan becerisine uygun olarak (okuma, yazma, konuşma ve dinleme) kullanılacak çeşitler mevcuttur.

Web 2.0 nedir, Web 2.0 ne zaman bulunmuştur?

Web 2.0 araçları, kullanıcılar tarafından içerik üretilebilen, aynı zamanda bu içeriklerin paylaşılmasıyla birlikte ortaklaşa çalışma ortamı sağlayan inovasyonel bir web partalı olarak tanımlanmaktadır (Eşgi, Kocadağ, 2019, s. 50-55).

Gelişen teknoloji insanların ihtiyaçlarını değiştirerek onları yeni arayışlara itmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan ihtiyaçları gidermek için insanlar, gelişen teknolojiyi takip etmiş ve yeni düşünceler ortaya koymuşlardır. Örneğin, bilgiye hızlı bir şekilde ulaşmak günümüzde artık çok kolaydır. İnternet vasıtası ile birçok bilgiye web tarayıcıları üzerinden saniyeler içerisinde

Gülcan ÇAYMAZ – Gülcan KORKMAZ

ulaşabilmek mümkündür. Bundan dolayı insanlar bilgiye daha kolay ulaşmak için Web 2.0 araçlarını tasarlamışlardır. Web 2.0 araçları ilk önce O'Reilly Media tarafından 2004'te aktif hale getirilerek; mono internet olarak kullanılan ve Web 1.0'ın yerine geçen araçtır. Web 1.0 araçlarında bütün veri paylaşımları ana bilgisayardan diğer kullanıcılara ulaştırılırken; Web 2.0 araçlarında bu dezavantaj ortadan kalkmış; paylaşılan bilgiler bütün Dünya'ya servis edilmeye başlanmıştır. Kullanıcıların arasında bilgi ve verilerin aktarımı hızlı bir şekilde gerçekleşirken bu durum iletişimin güçlenmesine de yardımcı olmuştur. Bunun sonucunda da kullanıcılar arasında iletişim, veri paylaşımı, sosyal medya araçları, veri güvenliği ve eğitim alanlarının gelişmesi gibi faktörler, Web 2.0 araçlarında çeşitliliğini ve kullanım alanlarını artırmıştır. Bu alanlar şu şekilde sıralanmaktadır: eğitim, ekonomi, bilim, sosyoloji, psikoloji, iletişim, teknoloji, sanayi. Web 2.0 araçlarıyla birlikte bireyler bahsi geçen alanlarda inovasyon ve düşünme tekniklerini öğrenerek hem yeni projelere vakıf olmuş hem de eş zamanlı olarak kullanıcıların ürettikleri projelere global boyutlar kazandırmışlardır. Bu sayede bilginin üretimini kolaylaştırmakla birlikte paylaşımı da hızlanmıştır (Yüksel, 2014, s. 25-58).

Web 2.0 Araçlarının Projelerde Kullanımının Olumlu ve Olumsuz Özellikleri

Önceden üretilen bilgiler üreticinin ana bilgisayarından tek yönlü olarak kullanılmasına imkân vermekteydi. Ancak Web 1.0 tek yönlü olduğu için iletişim açıkları, veri güvenliğinin risk altında bulunması kullanıcıyı oldukça zorluyordu. Web 2.0'ın geliştirilmesiyle birlikte bu güvenlik açıkları ortadan kaldırılarak ana bilgisayar ve kullanıcılar arasında iki yönlü iletişim akışı başlatılmıştır. Web 2.0 temel olarak kullanıcıyı ana merkeze almakta, daha çok interaktif işbirliği iletişim ve bilgi gerektiren işlerde kullanıcılar tarafından kullanılmaktadır. Bu durum da E-Teaching uygulamasını kolaylaştırmaktadır (Gümüş, 2020, s. 80-102).

Web 2.0 araçları bütün kullanıcılarına eşit imkanlar sunarak onların bilgi paylaşımı yapabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında kullanıcıların ilgilendikleri konuları aktarmalarına, hoşlarına giden veya gitmeyen şeyleri ifade etmelerine ve etik kurallar çerçevesinde konular hakkında yorum yapmalarına imkân sağlamaktadır (İşbulan, Kaymak Demir, Kıyıcı, 2020, s. 60-70).

Web 2.0 Araçlarının Özellikleri

Web 2.0 tabanlı araçların ve blogların özelliklerini şu şekilde sıralanmaktadır:

Bilgiyi ve bilginin kaynağı araştırmayı kolaylaştırır: Web 2.0 tabanlı arama motorları kullanıcıların bilgiye doğrudan ulaşmasını sağlar. Kullanıcılar bir soru, bir tanım yazdıkları takdirde istedikleri sonucu bulabilir. Burada

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)

dikkat edilmesi gereken husus doğru uzantı ekinin yazılması ve algoritmaya doğru kelimelerin girilmesidir (Demir, Güneş, Derviş, s. 85-102).

Bağlantılar: Kullanıcıların isteklerine yönelik tek veya çift yönlü bağlantılar paylaşarak eğitim için elektronik sınavlar yapılabilir. Bununla birlikte, bu bağlantıların güvenilirliği de yine Web 2.0 araçları ile teyit edilebilmektedir (Aydemir, 2018, s. 63-56).

İçerik Üretimi ve Paylaşımı: Kullanıcılar Web 2.0 araçları ile kendi ürettikleri içerikleri diğer kullanıcılar ile paylaşım paylaşım kitleden dönüt alabilmektedirler. Oluşturdukları bu içerikleri elektronik veriye dönüştürdükleri takdirde dijital bir imzaya sahip olmaktadır. Kullanıcılar bu imza sayesinde kendi teliflerini koruyarak telif hakları konusunda bilgi sahibi olabilirler. İçerikler oluşturduktan sonra Web 2.0 araçları vasıtasıyla yayınlanabilmekte veya belirtilen bloglara, sitelere yüklenebilmektedir. Bu sayede kullanıcılar, video sunuları hazırlayıp bilimsel nitelikli makaleler yazabilmektedirler (Yılmaz, 2021, s. 98-99).

Etiketlemeler ve Etkileşimler: Web 2.0 araçları günümüzde yapay zekâ algoritmasını desteklediği için arama yaparken etiket veya etkileşim kullanmak çok önem arz etmektedir. Çünkü bir anahtar kelime aranılan konunun özetini bize göstermektedir. Eğer anahtar kelime uygun bir şekilde seçilirse bu algoritma bize en iyi sonucu verecektir. Üretilen projeye ve proje aktivite çıktılarına mutlaka etiketler eklenmelidir. Bu durum diğer kullanıcılardan daha öne çıkmasını sağlayıp içeriğinizin daha geniş kitlelere ulaşmasına imkân sunmaktadır (Eşgi,2019, s. 35-39).

Web 2.0 Araçları ile Neler Yapılabilir?

Web 2.0 araçları sayesinde çok sayıda işlem kısa sürede ve pratik şekilde yapılmaktadır. Bu özellik kullanıcılara kolaylık sağlayarak zaman kazandırmıştır. Web 2.0 araçları ile sosyal medya denilen (Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn vb.) gibi uygulamalar kullanılabilen, form, anket, elektronik sınav, e-dergi gibi pek çok çalışma bağlantılar yoluyla global olarak paylaşılabilir. Kullanıcılar kendi amaçlarına yönelik blog veya web siteleri oluşturarak içerikler üretebildikleri gibi ilgi alanına göre çalışmalarına özel, ana sayfalar da oluşturabilmektedirler. Buna mukabil RSS olarak adlandırılan sunucular sayesinde bir sitenin veya blogun günlük haber akışı veya yenilikleri hakkında bilgi edinilebilmekte ve RSS'ler aracılığıyla güncellemeler hızlı bir şekilde yapılarak bilgi akışı hızlandırılmaktadır. Web 2.0 araçlarının bir diğer özelliği ise online oyun sağlayıcılarını kullanarak eğitime yönelik öğrenme ve öğretme amacıyla oyunlar sınıf seviyesine ve eğitim müfredatına uygun olarak oluşturulup sınıf içerisinde paylaşılabilir (Canay, 2016, s. 58, 92).

Web 2.0 Araçlarının Olumlu Yönleri

Geleneksel eğitim ve öğretim yöntemi Web 2.0 araçları ile desteklenmelidir. Çünkü yalnızca Web 2.0 araçlarının kullanımı yabancılar için Türkçe öğretiminde yeterli değildir. Bununla birlikte bu web araçları diğer öğrenme ve öğretme yöntemleri ile kullanılırsa; alıcıların daha verimli ve kalıcı öğrenmesini kolaylaştırılabilir. Web 2.0 araçlarının eğitimde etkileşim ve işbirlikçi özelliklerin kullanılması sebebiyle hem dersi veren eğitmenin ve hem de dersi alan öğrencinin işi kolaylaşacaktır. Bilgiyi oluşturmayı ve bilginin kaynağına ulaşmayı sağlayan Web 2.0 araçları mesafeleri birbirine yaklaştırarak kullanıcıların konfor ortamları içerisinde eğitim görmelerini de sağlamaktadır (Demir Güneş, Derviş, 2021, s. 60-70). Yukarıda bahsi geçen Web 2.0 araçlarının oluşturduğu iletişim ağı, eğitim içi ders kalitesi yükseltilerek bilgi girdilerini hızlı bir şekilde öğrenciye aktarırken ders sonundaki çıktılarının performansını ve kalitesini de arttırmaktadır (Aydemir, 2018, s. 33,78).

Web 2.0 araçlarının kullanımında herhangi bir zaman ve süre sınırlaması yoktur. Bu nedenle istenilen her anda ve istenilen süre boyunca kullanılabilir. Bununla birlikte özellikle açık kodlu olan araçlara kullanıcılar ücretsiz olarak ulaşabilmektedirler. Öğrencilerin motor becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı için Web 2.0 araçları kullanıcıların bilgisayarda klavye kullanarak yazı yazmalarını hızlandırmakla birlikte teknolojik becerilerini geliştirmektedir. Bu araçlar öğrencilerin birbirleriyle ve diğer öğrencilerle işbirlikçi çalışmalarını sağlarken aynı zamanda ders aktivitelerine katılarak eğitmenlerin yeni yöntemler bulmasına da vesile olmaktadır (Yüksel, 2014, s. 78-82).

Web 2.0 araçları vasıtasıyla geleneksel eğitim modelin de görülen öğretmen ve öğrenci ilişkisi, sınıf ve ders süresi sınırı ortadan kalkmıştır. Öğretmen – öğrenci, öğrenci- öğretmen arasındaki uzaklık saniye farkı kadar kısalmıştır; bununla birlikte hem öğretmene hem de öğrenciye okul dışında da online çalışma imkânı sunmaktadır. Örneğin: öğrenci hem arkadaşlarından hem de öğretmeninden okul saatleri dışında da yardım alarak diğer kullanıcılara bilgiyi aktarabilir. Böylece kalıcı ve işbirlikçi bir yapı kurularak zamandan ve mekândan bağımsız sürekli öğrenme gerçekleştirilmektedir. Eğitimde yeni bir yaklaşım kazandıran Web 2.0 araçları öğretmen, ders kitabı, öğrenci, 4 duvar, ödev, klasik sınav kalıplarının dışında teknoloji çağına uygun yeni ve kullanışlı bir sistem vücuda getirmiştir. Örneğin: Öğretmen Web 2.0 araçları ile öğrencilerine rehberlik edebilir; öğrenci ise kendi öğrenme sürecini bu araçlar sayesinde kontrol ederek öğrenme stilini belirleyebilir, e-öğrenme şeklini oluştururken kendi rehberinden yararlanabilir. Şöyle ki; Web 2.0 araçlarıyla öğretmen konusunun içeriğini, dersin hedeflerini vererek öğrenciye öğrenim için kaynaklar sunar, öğrenci ise bu yönergeler ve hedefler doğrultusunda bireysel veya grup olarak konuyu nasıl ve hangi

Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)

uygulama ile öğreneceğine kendisi karar vermektedir (Baş, Yıldırım, 2018, s. 827-839).

Web 2.0 araçları eğitime entegre edildiğinde öğrencilerin hem eğlenmesini hem de öğrenmesini sağlamaktadır. Bu yüzden teknolojik araçlar öğrenciler için öğrenmeyi daha anlamlı kılarken öğrencileri güdüleyerek onların motivasyonlarını arttırmakta ve öğrencilerin derse kanallanmasını sağlayarak interaktif ve etkileşimli bir ders ortamı sunmaktadır (Aslan, 2007, s.351-357).

Web 2.0 Araçlarının Olumsuz Yönleri

Web 2.0 araçların öğrenciler için yararları yönleri olmakla birlikte, bazı olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Bu olumsuzluklar başlıklar hâlinde aşağıda verilmiştir. (Yılmaz, 2021, s.78).

İsteksizlik ve Utangaçlık

Web 2.0 araçları ile yapılan bütün çalışmalar; çalışma grubundaki diğer öğrencilere ya da bütün sınıfa açık olduğu için; bazı öğrenciler fizyolojik veya psikolojik nedenlerle (çekingenlik, kekemelik vb.) nedenlerle çalışma konusunda tedirgin ve isteksiz olabilmektedir. Çünkü yapılabilecek tüm hataların bütün sınıf tarafından görülmesi öğrencilerin motivasyon kaybına neden olmaktadır. Ancak bu sorun eğitimi veren öğretmenin ılımlı yaklaşımı, öğrencilerini tanınması ve onlara rehberlik etmesiyle kısa sürede çözülecektir. Çünkü dil öğretiminde hata yapmaktan korkan öğrenciler yerine, hatasını düzeltebilen öğrenciler yetiştirmek öğrenme açısından kolaylık sağlayacaktır. Buna ek olarak, dersi veren öğretmen veya eğitimcilerle motivasyon artırıcı bilgi ve seminer programları düzenlenebilir. Böylelikle interaktif eğitim ortamında olumsuz yönlerin önüne bir nebze de olsa geçilebilecektir (Kesim, Ağaçoğlu, 2021, s. 89-96).

Web 2.0 araçları kullanılırken çalışma alanı ve çalışma araçlarının özellikleri oldukça önemlidir. Çalışma esnasında bazı teknik sorunlar meydana gelebilir. Bununla birlikte bütün kullanıcıların aynı verimi almaları için internet sağlayıcıları, bilgisayar donanım araç ve gereçleri uygun olmalıdır. Örneğin bütün bilgisayarların aynı özelliklere sahip olmaması çalışma verimliliğini azaltır veya bazı gruplar aktif olarak çalışırken bazı gruplar ise hiçbir şey yapmadan beklemek durumunda kalırlar. Bu durumda öğrenme motivasyonu düşmektedir. Bu nedenle Web 2.0 araçlarını kullanacak olan öğretmen veya öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmelidir. Derste veya proje etkinliklerinde zaman yönetimine dikkat edilerek öğrencinin ders süresince aktif tutulması hedeflenmelidir (Kaya, 2002, s. 78,82).

e-Twinning Projeleri İçin Web 2.0 Araçlarının Kullanımları

Web 2.0 araçlarının sınıf içinde işbirliği sağlaması ve ortak bir alan oluşturması bakımından pek çok yararları bulunmaktadır. e-Twinning program uzaktan eğitimde oldukça sık kullanılan faydalı bir Web2.0 aracıdır. Bu program kullanıcıların aktif olmasını sağlayarak onları projeye veya derse dahil olmasını kolaylaştırmakla birlikte, ekip halinde çalışan proje gruplarının veya öğrenci gruplarının birbirlerine karşı olumlu tutum ve davranış geliştirmelerine de olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, Web 2.0 araçlarının duygusal zekaya sağladığı katkıları da yadsınamaz oranda fazladır. Örneğin: bu araçlarla hazırlanan projeler görsellik olarak zengin bir içeriğe sahip olmakla birlikte geniş kitlelere eş zamanlı olarak kolayca ulaştırılmaktadır. Proje ortakları veya oluşturulan sınıflarda işbirliği rahat bir şekilde sağlanmaktadır. Pedagoji 2.0 ismiyle de anılan Web 2.0 araçları Dünya’da ve Türkiye’de pandemi koşullarının ortaya çıkması sebebiyle gittikçe artan bir kullanıcı kitlesine hitap etmektedir (Keser, 2005, s. 4-7).

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dört Alan Becerisine Yönelik (Okuma, Yazma, Konuşma ve Dinleme) Kullanılabilecek Web 2.0 Araçları

1. Okuma İçin Kullanılacak Uygulamalar:

1. **Coggle:** Sürükle ve bırak yöntemi kullanılarak öğrenciler için zihin haritalarının oluşturulmasını sağlayan bir Web 2.0 aracıdır. Bu araçla yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrenciler için kelime tabloları zaman çizelgeleri oluşturulabilmektedir, Ayrıca bütün seviyeler için uygun olan bu program sayesinde oluşturulan kavram haritaları öğrencilerle ücretsiz bir şekilde paylaşılabilir (Tatlı, 2017, s. 36-46).

2. **Kapwing:** Resimler, videolar ve sesler ekleyerek kolay bir şekilde video oluşturabileceğimiz Web 2.0 araçlarıdır. Okuma etkinlikleri, dinleme etkinlikleri için uygundur. Yabancılar Türkçe öğretiminde bütün seviyelere uygulanabilir. Bu uygulama vesilesiyle kelime videoları oluşturulabilir (Aydemir, 2018, s. 45-70).

3. **Nearpod:** Öğrenciler bütün okuma, dinleme, konuşma, yazma becerilerine yönelik Web 2.0 araçlarını içinde bulunduran bir uygulamadır. Bu uygulama ile öğrencilerin bu alanlarda gelişmesi için beceriler oluşturulabilir. Aynı zamanda öğretmenlere de bu uygulamaların sonucu raporlanabilir. Bütün seviyelerde uygun bir Web 2.0 aracıdır (Özdamarlar, 2015, s. 25-35).

4. **Socrative:** Dijital hikâyeler oluşturmak için kullanılan bu uygulama öğrencilerde okuma becerisini geliştirmek için kullanılır (İnce, 2017, s. 7-8).

5. **Canva:** Google Slaytlar gibi olan ama son günlerde popülerliğini artıran Canva Web 2.0 aracıyla zihin haritaları, afişler, posterler vb. materyal türleri

oluşturabilir; bu materyalleri link aracılığıyla veya doğrudan öğrencilerle paylaşılabilir. Bu aracın hem ücretli hem de ücretsiz versiyonları bulunmaktadır. Prezi'den farkı daha kullanışlı olmasıdır. Hiç bilgisayar bilgisine sahip olmayan bir insan, internet sağlayıcı olması halinde bu aracı kullanabilir. Aynı uygulamaların mobil versiyonu da bulunmaktadır. Yabancılar için Türkçe öğretiminde bütün seviyelerde kullanılabilir. Bu uygulamayla öğrenciler için pratik zihin haritaları ve okuma metinleri oluşturulabilir (Gümüş, 2020, s. 40-47).

6. Google Forms: Öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanılabileceği Web 2.0 araçlarından birisidir. Bu araç ile online sınavlar oluşturabilir, öğrenciler için pratik quizler hazırlanabilir. Pandemi döneminde uzaktan eğitimin de hayatımıza girmesiyle bu uygulama bir anket uygulaması olmaktan çıkmış; eğitim uygulaması şekline dönüşmüştür (Kaya, 2002, s. 49-72).

7. Storyboardthat: İnternet üzerinden çeşitli resimler, şekiller, 3 boyutlu grafikler ve yazılar kullanılarak dijital bir hikâye oluşturmaya yarayan Web 2.0 araçlarından birisidir. İçerisinde onlarca resim, grafik, şekil bulunduran bu araç, kullanıcının da resimler, grafikler yüklemesine izin vermektedir. Storyboardthat ile ders içerisinde anlatılan konular hikâyeleştirilerek daha eğlenceli ve daha somut bir hâle getirilmektedir. Bu sayede öğrenciler hem derslerde sıkılmamış olacak hem de somutlaştırılan bilgi öğrenciler tarafından daha kolay anlaşılacaktır (Aydemir, 2018, s. 83-93).

8. Wordart: Web 2.0 aracı ile çok güzel kelime bulutları hazırlanabilir ve güzel panolar oluşturabilir. Bu panoları sınıflara asılarak öğrencilerin öğrendikleri kelimeleri tekrar etmeleri sağlanabilir bu vesile ile öğrencinin kelime hazinesi sürekli aktif tutulabilir (Canay, 2016, s. 45).

9. Wordwall: Çoktan seçmeli sorularla, değerlendirme, eşleştirme sorularının hazırlanabildiği bir Web 2.0 aracıdır. Bu araç ile Türkçe öğrenen öğrenciler için eşleştirmeli sorularla zihin haritaları hazırlanabilir (Eşgi, 2019, 55, 68).

10. Google Slaytlar: Çevrim içi derslerde kullanılabilecek sunumların oluşturabileceği bu program, ücretsiz bir Web 2.0 aracıdır. Bu program ile öğrencilerin görsel hafızası geliştirebilmekle birlikte zihin haritaları ve animasyonlar da oluşturabilmektedir (İşbulan, Kaymak Demir, Kıyıcı, 2020, s. 85).

10. Blogger: Bu Web 2.0 aracı ile insanlar, başkalarının okuyabilmesi için içerikler, video klipler paylaşabilmektedir. Yabancılar için Türkçe öğretiminde de kelimeleri pekiştirmek için kullanılan bu program oldukça fayda sağlamaktadır. Ücretsiz olarak kullanılabilen Blogger ile öğrenciler için kelime fotoğrafları hazırlayıp paylaşım yapılabilir. Aynı

zamanda bütün kur seviyelerine uygun yazılan okuma metinleri de bu araç üzerinden öğrencilerle paylaşılabilir. Ayrıca bu portal üzerinden her kur seviyesi için belirlenen özgün içerikli okuma metinleri de ücretsiz şekilde okunabilmektedir (Tatlı, 2017, s. 78)

2. Dinleme İçin Kullanılacak Web 2.0 Araçları

1. Powtoon: Animasyonlu video oluşturmak için kullanılan Web 2.0 aracıdır. Bu araç ile öğrencilere yönelik, dinleme becerilerini geliştirebilecek videolar oluşturulabilmektedir (Günay, 2016, s. 90-95).

3. Screencastify: Bilgisayar üzerinden sesli ekran kaydı yapmak için kullanılan bir Web 2.0 aracıdır. Bu uygulama ile online dersler kaydedilebilir ve öğrenciler ile paylaşılabilir (Aydemir, 2018, s. 98).

4. Microsoft Azure: Pandemiyle birlikte Microsoft Türkiye tarafından oluşturulan bu Web 2.0 aracıyla yazılan metinler gerçek insan sesine en yakın şekilde seslendirilmektedir. Bu araç sayesinde bütün metinler, istenilen dilde ve Türkçe telaffuza uygun olarak seslendirilir (Demir, Güneş, Derviş, 2021, s. 89-102).

5. Vizia: Bu Web 2.0 aracı ile hem görüntülü hem de sesli içerikler oluşturulabilmektedir. Bununla birlikte, oluşturulan içerikler öğrencilerle interaktif şekilde paylaşılabilir. Yabancılar Türkçe öğretiminde dinleme egzersizlerini hem görüntülü hem sesli olarak bu Web 2.0 aracı yardımıyla yapılabilmektedir. Ayrıca öğrencilerle birlikte interaktif uygulama yapılarak kalıcı öğrenme sağlanabilmektedir. Kullanımı kolay ve pratik olan bu uygulama ile dinleme sınavı için bütün seviyelere quizler hazırlanabilmektedir (Canay, 2016, s. 87).

6. Typatone: Web 2.0 sayesinde yazılan kelimeler müziğe ve melodiye dönüştürülmektedir. Şu an ücretsiz ve açık kodlu olan bu aracın dezavantajı bu versiyonunun Türkçedeki bazı kelimeleri desteklememesidir. Bununla birlikte program sayesinde istenilen metin yazılarak kaydedilebilir daha sonra ise metin programın uygulama kısmına müzik şeklinde bilgisayara indirilebilmektedir (İşbulan, Demir Kaymak, Kıyıcı, 2020, s. 89,133).

7. Audacity: Bu Web 2.0 aracı açık kodlu bir yazılımdır. Bu açık kodlu yazılım ile ücretsiz olarak ses kaydı oluşturularak; öğrenciler için dinleme metinleri mp3 formatında kayıt edilebilmektedir. Yabancılar için Türkçe eğitiminde dinleme metinlerine dikkat edilmesi gereklidir. Çünkü öğrenciler ilk seviyelerde daha yavaş dinleme metinlerini daha iyi algılayabilmektedirler. Bu nedenle bu uygulama ile sesli metinler yavaşlatılarak efekt eklenebilir (Tatlı, 2017, s. 89,97).

8. Drive&Listen: Bir diğer program olan Drive&Listen ile sanal seyahatlerde radyo dinedilebilmektedir. Örneğin, öğrenciler istedikleri ülkede (listelenen ülkelerde) arabayla geziyormuş gibi seyahat ederlerken aynı zamanda da o

Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)

ülkelerin yerel ya da Türkçe radyolarından istedikleri programı dinleyebilirler. Böylece dinleme yeteneklerini geliştirebilirler. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bütün öğrenciler için uygun bir programdır (Eşgi, 2019, s.55,68).

9. Localingual: Bu Web 2.0 aracı ile tüm dünyadaki yerel olarak konuşulan dillerin nerelerde konuşulduğuna ulaşılabilir. Örneğin, Türkiye’de bütün illerde farklı şekilde konuşulan Türkçe’nin ağızlarına ulaşılabilir, bunlar dinlenerek şahıslara özel cihazlarla ses kaydı oluşturulup Web 2.0 aracına aktarılabilir (Eşgi, 2019, s. 55, 68).

3. Yazma İçin Kullanılabilecek Web 2.0 Araçları

1.Edpuzzle: Bu program ile Youtube gibi platformlardan videolar indirilerek videolar üzerinde çeşitli düzenlemeler yapılabilmektedir. Örneğin; videoların üzerine açık uçlu veya seçenekli soruların eklenmesini kolaylaştıran bu Web 2.0 aracı, var olan videoları kişiselleştirerek öğrencilerle alakalı ölçme ve değerlendirme yapılmasına imkan vermektedir (İşbulan, Kaymak, Kıyıcı, 2020, s. 79,102).

2. Mentimeter: Kelime bulutları oluşturup bunları öğrencilerle paylaşmayı kolaylaştıran bir Web 2.0 aracıdır. Özellikle A1 öğrencilerinin kelime dağarcığını zenginleştirmede çok fayda sağlamaktadır. Etkileşimli bir Web 2.0 aracı olduğu için Mentimeter programı uzaktan eğitimde öğrencilerle interaktif şekilde kullanılabilir ve geri bildirim alınabilmektedir (Yüksel, 2014, s. 89).

3. Google Classroom: Öğretmenlerin ve öğrencilerin ortaklaşa kullandığı bir Web 2.0 aracıdır. Öğrenciler ve öğretmenler birbirleriyle etkileşimli olarak dokümanlarını paylaşabilir ve birbirleriyle bu dokümanlar üzerine tartışmalar oluşturabilirler (Demir, Güneş, Derviş, 2021, s. 41-85).

4. Discord: Öğretmenlerin ve öğrencilerin birbirleriyle kanal oluşturarak kullanabildikleri, sohbet edebildikleri ve birbirleriyle materyal paylaşabildikleri bir uygulamadır. WhatsApp’tan farkı burada etkin olarak konular açılması ve konulara uygun kanallar oluşturulmasıdır. Bu Web 2.0 aracı mobil cihazlarla uyumlu çalışmaktadır. Yabancılar için Türkçe öğretiminde öğrencilerle kaynak paylaşımı için kullanılabilir. Okuma metinleri, dinleme metinleri bu araç vasıtasıyla öğrencilerle paylaşılabilir, paylaşılan materyaller ders kanallarına göre isimlendirilebilir (Yılmaz, 2021, s. 90-120).

5. Edmodo: Hem öğrencilerin hem öğretmenlerin birbirleriyle materyal paylaşarak sanal sınıf oluşturulan bir uygulamadır. Bu uygulama ile öğrencilere yazma ödevi verilerek kontrol edilebilir. Bununla birlikte derste elektronik olarak paylaşılabilir (Kaya, 2007, s. 94-95).

6. Padlet: Son zamanlarda en çok kullanılan pano uygulaması olarak kabul edilmektedir. Geleneksel yöntemde karşımıza çıkan sınıf panolarının yerini günümüzde sanal pano olarak “padlet” yerini almıştır. Bu Web 2.0 aracını blogger gibi kullanabiliriz. Ancak bloggerdan farkı kullanıcılar izin verildiği takdirde sitenin tasarımı ve içeriği dâhil olmak üzere yetki sahibi olunmasıdır. Örneğin, öğretici eğer yetki verirse öğrenciler siteyi yeniden düzenleyebilirler veya hazırladığınız panoyu değiştirerek yeni güncellemeler paylaşabilirler. Öğrencilerin okuma ve görme becerisini oldukça geliştiren bu Web 2.0 aracının bir diğer özelliği ise kelime bulutları oluşturularak öğrencilerden kelimeleri tekrar yazmaları istenebilir. Böylece öğrencilerin yazma becerileri geliştirilerek kelime dağarcığı artırılabilir. Oluşturulan kanallar üzerinden öğrencilere yönelik yazma etkinlikleri verilebilir (Demir, Güneş, Derviş, 2021, s. 41, 85).

7. Class Dojo- Sınıf ve Ev: Bu program ise hem öğretmeni hem de öğrencileri eş zamanlı olarak bir araya getirmektedir. Oluşturulan platformda hem öğretmenler hem öğrenciler hem de veliler yer almaktadır. Öğrenciler, okulda öğrendikleri bilgileri burada resim, video, müzik vb. yollarla paylaşabilmektedir. Bu portal sayesinde öğrenciler birbirleri ile etkileşim içinde bulunurken empati yeteneği kazanırken zihinsel gelişimlerini de tamamlayabilmektedirler. Genel olarak küçük yaşta öğrencilerin kullanımına uygun olan bu program, yabancılar için Türkçe öğretiminde de bütün seviyelerde kullanılabilir. Öğrenciler için bu Web 2.0 aracı vasıtasıyla konuşma ödevi verilebilir ve ödev bu dönütleri Class Dojo-Sınıf ve Ev programı üzerinden kontrol edilebilir. Çünkü uygulama ücretsiz ve internet sağlayıcı olan her yerden hem ANDROID hem de MAC sistem tarafından rahatlıkla kullanılabilir. Dünya üzerinde oldukça sık kullanılan bir sistemdir. Hatta Amerika’daki eğitim kurumlarının %95 ‘inde bu web aracı kullanılmaktadır (Aydemir, 2018, s. 103-105).

8. Google jamboard: İnteraktif olarak bir sanal beyaz tahta oluşturulabilen bu sistemde hem öğrenciler hem de öğretmenler tahtayı ortak bir şekilde kullanabilmektedirler. Bunun yanı sıra program elektronik tahtalarla uyumlu bir şekilde yazma çalışmalarını yapmaya da imkân vermektedir (Kesim, Ağaçoğlu, 2021, s. 89-110).

9. Explain Everything Whiteboard: Bu Web 2.0 aracı hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin işlerini kolaylaştırmaktadır. Uygulama aracılığıyla akıllı tahta hem görüntülü hem de sesli olarak kaydedilebilir ve öğrencilerle paylaşılabilir. Öğrencilerin yazma yetilerinin gelişebilmesi için hem mobil hem de web sitesi üzerinden rahatlıkla kullanılabilen bir sistemdir (Eşgi, 2019, s.33-37).

10. Microsoft Whiteboard: Bu sistemin özelliği ise ücretsiz ve elektronik akıllı tahtalar oluşturulabilmesidir. Farklı formattaki (doc, docx, ppt...) içerikleri bu tahtaya eklenerek internet üzerinden öğrenciler bu akıllı beyaz

tahtaya davet edilebilir; öğrencilerin de eş zamanlı olarak içerik paylaşmasına veya sorulan yazma konularına cevap vermesini sağlayan Microsoft Whiteboard öğretmenin ve öğrencinin etkileşimini arttırarak dersi kolaylaştırmaktadır (İşbulan, Kaymak Demir, Kıyıcı, 3019, s. 349, 393).

4. Konuşma Becerisi İçin Kullanılabilecek Web 2.0 Araçları

1. **Voki:** Ünlü bir karaktere kendi yazdığınız metni seslendirme imkânı sunan bu program hem görsele hem işitsele hitap eden bir uygulamadır. Bu Web araç ile istenilen dilde sesli ve görüntülü klipler oluşturulabilir ve bilgisayara indirilebilir. Özellikle A1 seviyesinde Türkçe öğrenen öğrencilere çok yardımcı olan bu Web 2.0 aracı çok kullanışlı olmakla birlikte Türkçeyi desteklemektedir. Seçilen herhangi bir karaktere seslendirme ekleme imkânı sunan bu uygulamaya canlı olarak sesinizi de ekleyebilirsiniz. Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretiminde bütün seviyelerdeki öğrencilere konuşma becerisini kazandırmada çok faydalı olmaktadır (Kılıç, Güngör, 2006, s. 8).

2. **Thinglink:** Seçilen fotoğrafın üzerine yazı, soru, video linki vb. eklenen bir Web 2.0 aracı olan bu sistemde İşlenen dersler konusuna uygun olarak fotoğraflarla öğrenciye aktarılabilen ve fotoğraflara sorular eklenerek sınıf ortamında münazara yapılabilir. Yabancılara Türkçe öğretiminde her seviye için uygun olan bu programda, öğretici ve öğrenci sanal sınıf ortamında tartışma konuları hakkında fikir alışverişinde bulunulabilir (Keser, 2005, s.9).

3. **Tricider:** Oluşturduğunuz bir soruyu tartışma sorusuna dönüştüren ve etkileşimli olarak kullanılabilen bir Web 2.0 aracıdır. Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma etkinliği için kullanılabilir (Özdamarlar, 2022, s. 25-35).

4. **Video- Text to Spech:** Bu Web 2.0 aracı ile yazdığınız yazıları sese dönüştürebilir, yazılan okuma metinlerini ücretsiz bir şekilde sese çeviren bu Web 2.0 aracı ile öğrenciler metni hem dinleyebilir hem de dinlediklerini tekrar edebilmektedirler. Yazılan metin hangi dilde yazıldıysa o dilin seçilmesini gerektiren bir programdır. Türkçeyi de destekleyen ender uygulamalardan birisi olan bu uygulama sayesinde çevrilen sesler mp3 formatında da bilgisayara indirilebilmektedir (Özdamarlar, 2022, s. 25-35).

5. **Konuşan Çevirmen:** Konuşulan dili istenilen dile çevirmeye yarayan Konuşan Çevirmen uygulaması ücretsiz olarak kullanıcıya sunulmaktadır. Ses sistemi çok güzel olan bu program aracılığıyla seslendirici tercih edilebilir. Türkçe konuşma derslerinde kullanılması tavsiye edilen bir programdır (Gümüş, 2020, s.45-56).

6. **Blabberize:** Sıra dışı bir uygulama olan Blabberize uygulamasında ise fotoğraflara ağız ekleyerek ses veya ses efekti yapılabilir. Fotoğrafla karşılıklı olarak öğrenilen dilde konuşulabilmektedir (Gümüş, 2020, s. 45-56).

7. Bitmoji: Bu Web 2.0 aracı ile kullanıcı kendi sanal gerçekliğini kullanarak, fiziksel özelliklerini seçerek (saç, makyaj, kıyafet vb.) akıllı telefon yardımıyla sanal bir avatar oluşturabilmektedir. Hazırlanan bu avata; farklı uygulamalar yardımıyla ses kaydı ekleyerek video yapılabilmeyle birlikte özellikle, yabancılara Türkçe öğretiminde A1 düzeyindeki öğrencilere yönelik konularda içerikler üretilebilmektedir (selamlaşma, tanışma, vedalaşma) Bu uygulama ile konuşma dersleriniz daha verimli geçmekle birlikte öğrenciler hem eğlenip hem de öğrenmektedirler (Aydemir, 2018, s. 19-34).

8. Voice Notepad: Sesi yazıya dönüştürebilen en iyi Web 2.0 araçlarından birisidir. Siteye girdiğinizde öğrenciler için hazırlanan metinler tekrar amaçlı yazdırılabilir veya öğreticinin konuşarak söyledikleri yazıya çevrilebilir. Kopyala yapıştır yöntemiyle konuşulan metinler Word'e çevrilerek kaydedilebilir (İşbulan, Demir, Kaymak, Kıyıcı, 2022, s. 309-345)..

9. Clarisketch: Bu Web 2.0 aracı ile fotoğrafların üzerine çeşitli seslendirmeler eklenerek. fotoğraf üzerinde oluşturulan kelime grupları kayıt edilebilmekle birlikte bunların üzerine ses efektleri eklenerek öğrenciye telaffuz çalışması yaptırılabilir. Bu Web 2.0 aracı Yabancılara Türkçe eğitiminde bütün seviyelerde kullanılabilir (Gümüş, 2020, s. 87-95).

10. Canva: Genel olarak sunum yaparken kullanılan Web 2.0 aracı olarak bilirse de Canva ile tartışma sunuları oluşturulabilir, oluşturulan bu sunulara her türlü efekt eklenebilir. Bu Web 2.0 aracıyla birçok alana yönelik materyal oluşturulmak için elverişlidir. CANVA ile ses önceden kayıt edilebileceği gibi kullanıcılara beta olarak sunulan canlı stüdyoda da kayıt etme bulabilirsiniz. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin konuşma becerisini arttırmak için bu Web 2.0 aracından büyük ölçüde istifade edilmektedir (Eşgi, 2019, s. 55-90).

Sonuç

Eğitimin teknoloji alanında giderek geliştiği, insanların vakitsizlikten ve ulaşımdan yakındığı günümüzde, uzaktan eğitim sistemi bütün bu bahsedilen olumsuzlukları ortadan kaldırmaktadır. İnsanlar, ülkelerinden ya da buldukları şehirlerden interaktif olarak istedikleri zamanda paradan ve vakitten tasarruf ederek ihtiyaçları olan eğitimi alma imkânına sahiptirler.

Özellikle, dil öğreniminde büyük bir rağbet gören uzaktan eğitim sistemi, geliştirilen programlarla büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Web 2.0 araçları olarak adlandırılan bu programlarla her alana yönelik eğitim verilmekte ya da materyal hazırlanabilmektedir fakat bu alanda kaliteli ve yaygın bir eğitim verebilmek için teknolojiyi yakından takip etmek, iyi bir teknoloji kullanıcısı olmak ve interaktif ortamda bilgiyi en doğru materyalle, hızlı ve

Yabancılara Türkçe Eğitiminde Web 2.0 Araçlarının Dört Alan Becerisine Yönelik Kullanımları (Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma)

kalıcı şekilde aktarmak gerekmektedir. Bunun içinde Web 2.0 araçlarını çok iyi tanımak ve hangi sinin hangi alanda nasıl kullanılacağını çok iyi bilmek gerekmektedir. Böylece, öğretici veya öğrenci internet ortamında oluşturulan sanal sınıflarda kolaylıkla ders verip ödev kontrolü yapabilir, ödev gönderip dönüt alabilir.

Yabancılara Türkçe eğitiminde de sıklıkla kullanılan uzaktan eğitim sisteminde alandaki yeni programlar uygulanmaya başlanmıştır. Okuma, yazma, dinleme, konuşma gibi dört alan üzerine kurulu olan dil eğitiminde hangi programın hangi alan için kullanıldığını iyi bilmek ve ona göre ders içeriği veya materyal hazırlamak gerekmektedir. İşte bu açığı kapatmak için yaptığımız makale çalışmasında dört alana dair (okuma, yazma, dinleme, konuşma) kullanılan ve yeni kullanılmaya başlayan Web 2.0 araçları hakkında bilgiler verilerek uzaktan eğitimde ya da interaktif sistem bulunan sınıflarda hangi programların kullanılması gerektiği ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, alanda sıkıntı çeken öğretici ya da öğrenciyi bilgilendirip yardımcı olmaktır. İşleyişi kolaylaştırarak öğrenciyi güdülemeyi hedefleyen Web 2.0 araçları sayesinde bilgi girdileri en işlevsel ve kalıcı şekilde verilerek ders çıktılarının alınması, kullanıcıları sonuca kısa zamanda ve hızlı bir şekilde ulaşılmaktadır. Böylelikle hem öğretici hem de öğrenci rahat bir şekilde eğitimlerini tamamlayacak yeni bir dille aydın ve müreffeh bir geleceğe adım atacaktır

Kaynakça

1. AKIN, A. (2013). Eğitimde Kullanılan Güncel Ölçme Araçları, Nobel Yayın Dağıtım.
2. ASLAN B. (2007). Web 2.0 Teknikleri ve Uygulamaları, XII. "Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri Kitabı, Bilkent Üniversitesi Yayınları.
3. AYDEMİR, M. (2018). Ders Materyal Tasarım Programı, Eğitim Yayınevi.
4. BAŞ B. vd. YILDIRIM T. (2018). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Teknoloji Entegrasyonu, Ana Dili Eğitim Dergisi, Sayı (6)3, s. 827, 836.
5. CANAY, Ö. (2016). Web Tasarımı ve Ön Yüz Web Teknolojileri, Değişim Yayınları.
6. DEMİR G. vd. GÜNEŞ A. vd. DERVİŞ H. (2021). Çeşitli Boyutlarıyla Uzaktan Eğitim, Hiperlink Yayınları.
7. EŞGİ N. vd. KOCADAĞ Ü., (2019). Bilişim Teknolojileri, Öğretim Materyal Geliştirme İçin Web 2.0 Araçları 1, Nobel Yayın Dağıtım.
8. GÜMÜŞ, S. vd. SÖZERİ, M. vd. SÖZERİ, C. vd. ÖZCAN S. (2020), Eğitim Ortamları İçin Web 2.0 Araçları, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Gülcan ÇAYMAZ – Gülcan KORKMAZ

9. İNCE, B. (2017). The Place of Lingua Franca in Foreign Language Teaching- What a Podcast Makes me Think. Research in Second Language Education.İ. Güleç, A. Okur vd. B. İnce. (Editörler). Berlin: Peterlang.
10. İŞBULAN O. vd., KAYMAK D., vd. DEMİR KAYNAK Z. vd. KIYICI M. (2020). 101 Araçla Web 2.0 Pegem Yayıncılık.
11. KAYA, Z. (2002). Uzaktan Eğitim, Pegem Yayıncılık.
12. KESİM, E. vd. AĞAÇOĞLU E, (2021). Uzaktan Eğitim, Nisan Kitapevi.
13. KESER, H. (2005). İnsan Bilgisayar Etkileşimi ve Sağlığa Etkisi. Nobel Yayın Dağıtım.
14. KILIÇ, E. vd. GÜNGÖR, Z. (2006). Web Site Tasarımlarında Kullanılabilirlik Değerlendirme Yöntemlerinin Önemi. Akademik Bilişim Konferansı.
15. ÖZDAMARLAR, M. (2022). Yeni Nesil Öğretmen Olmak, Timaş Yayınları.
16. TATLI, Zenep (2017). Kavram Öğretiminde Web 2.0 Araçları, Pegem Yayıncılık.
17. YILMAZ Ufuk A. (2021). Uygulamalı Uzaktan Eğitim Resimleri, Dikeyksen Yayın Dağıtım.
18. YÜKSEL G. (2014). Bilişsel Öğrenme Kuramı, Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları, Pegem Yayınları.

“Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi”
“International Journal of Humanities and Art”
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi

International Journal of Humanities and Art

<http://www.trkdergisi.com>

Araştırma Makalesi / Research Article

e-ISSN:2757-6388

trk dergisi

2022

3(1):58/71

Geliş Tarihi / Receive : 15.08. 2022

Kabul Tarihi / Accepted : 14.12. 2022

Potestar Ve Törenselle İmagoloji: Kitab-ı Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine

Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation Of Kitab-i Dede Korkut Text

Farah Calil

filolojiye üzere elmler doktoru, professor Bakı Avrasiya Universitesi Ümumi
Filolojiye kafedrası

doctor of sciences in philology, professor, Department of General Philology,
Baku Eurasian University

e-mail Calil.farah72@mail.ru

Orcid ID:0000-0001-6894-4401

Atıf/Cite as: CELİL, Farah(2022). Potestar Ve Törenselle İmagoloji: Kitab-ı Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine. trk Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi, 3 (1). Retrieved from:

<https://www.trkdergisi.com/index.php/trk/authorDashboard/submission/102>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından ve bir intihal programında incelenmiş intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and in a plagiarism program and has been confirmed to be free of plagiarism.

Potestar Ve Törenselle İmagoloji: Kitab-1 Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine

Öz

Makale, Dede Korkut destanında yer alan potestar ve ritüelist imagoloji konularına ayrılmıştır. Makalenin temel amacı, karşılaştırmalı çalışmaların bir alanı olan imagoloji ilkeleri doğrultusunda Dede Korkut destanına yansıyan Oğuz-Kıpçak ilişkileri arasındaki çatışmaların kökenlerine tarihsel bağlamdan bakmaktır. Aynı zamanda destanda yer alan "kendinden" ve "öteki" kavramlarının mitolojik-ritüelist çekişmelerden nasıl ortaya çıktığını incelemektir.

Makaleden önceki ana görevler, destan çalışması sırasında Oğuz-Kıpçak ilişkilerinde "kendinden" ve "öteki" kavramlarını hem potestar hem de realist bağlamda ortaya çıkarmaktır.

Makalede yansıtılan sorunun bilimsel yeniliği, Dede Korkut destanına da yansıtılan Oğuz-Kıpçak meselelerine "kendinden" ve "öteki" kavramından yaklaşmasıdır. Makalenin yeniliğine gelince, ilk defa Dede Korkut destanında bu soruna Oğuz-Kıpçak ilişkilerinin imogolojik bağlamından potestar ve ritüelist bir bakış açısıyla yaklaşıldığını belirtmeliyiz. Makalenin konusu Dede Korkut destan metnlerine imagoloji yapıdan yanaşmaktır. Konu, Oğuz-Kıpçak ilişkilerine "kendinden" ve "öteki" problemine potestar ve törenselle bağlamdan yaklaşımdır. Konuya bu bağlamdan yaklaşıldığında, destanın yazımı sırasında kaydedilen meseleler ve iktidar meselelerinden kaynaklanan benlik ve başkaları sorununun sebepleri netlik kazanmaktadır.

"Kendinden" ve "öteki" sorununun birçok etnokültürel normda, özellikle de giysilerde ortaya çıktığı kanıtlanmıştır. Bu fikrin mitolojik-ritüalistik ifade biçimleri de açıklığa kavuşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk, Destan, İmagoloji, Potestar, Ritüalistik

Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation Of Kitab-i Dede Korkut Text

Abstract

The article is devoted to potestar and ritualist imagology in the book of "Dede Korkut".

The main purpose of the article is to look at the origins of the conflicts between the Oguz-Kipchak relations, which are reflected in the Dede Korkut epic, in line with the principles of imagology, which is an area of comparative studies. At the same time, it is to examine how the concepts of "self" and "the other" in the epic emerged from mythological-ritualist conflicts.

The other main tasks before the article is to reveal the concepts of "self" and "other" in Oghuz-Kipchak relations in both potestar and realist contexts during the epic study.

It has been proven that the "self" "the other" problem arises in many ethnocultural norms, especially in clothing. The mythological-ritualistic expressions of this idea have also been clarified.

Keywords: Turk, Epic, İmagology, Potestar, Ritualistic

Potestar Ve Törenselsel İmagoloji: Kitab-1 Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine(Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation Of Kitab-i Dede Korkut Text)

Giriş

Günümüzde modern karşılaştırmalı çalışmaların bir dalı olarak imagoloji, bu alandaki araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Beşeri bilimlerin bir dalı olarak imagoloji (kelimenin tam anlamıyla İngilizce'de imagology), ulusal düşüncede "kendinden", "öteki" anlamında milletler, ülkeler ve kültürlerin incelenmesidir. İmagoloji genel bir paradigma olarak farklı kültürlerle yansıyan "öteki", "yabancı" kavramlarının anlamına açıklama (dil, etnografya, folklor, edebiyat, kültürel çalışmalar, sanat vb.) getirir.

Sanat alanında bu tür stereotipler daha yeterli bir tezahürde ortaya çıkar ve sanatsal imagoloji olarak adlandırılmaz (Aleksyeva, 2017, s.7). İmagoloji kelimesi ilk olarak 1920'lerde sosyolojik bir terim olarak ortaya çıkmasına rağmen, filoloji kısa sürede bu alanı benimsedi. Başlangıçta Fransa'da ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri dahil olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde bu alanda kapsamlı araştırmalar yapıldı. Rusya'da bu alandaki ilk çalışma 1975 yılında A. B. Davidson'un "Uzak bir ülkenin görüntüsü (Afrika hakkında)" eserinde ortaya çıktı. (Boytsov, 2010, s.5).

Sanatsal İmagoloji Ve Etnostereotip Kavramı

Edebiyat alanında, sanatsal imagoloji yani edebiyat imagolojisi olarak komparativistika alanı gibi değerlendiriliyor ve diğer halkların sözlü eserlerindeki karakterleri eleştiriliyor. Folklor imagolojisi, metin olarak sözlü yaratıcılık ve onun çeşitli türlerinin incelenmesi ile ilgilenir. "Öteki" karakteri (ulusal zihniyeti, karakteri, değer sistemi, bakış açısı, davranış türü vb.), şu veya bu etnosun etno-klişesinden algılanır. İmagoloji, milli kavrama kişisel veya milli konunun çelişki ve benzerliklerine dünyayı algılama zihniyetinden yaklaşır.

İmagoloji modern araştırmalarda edebiyat ve kültürel bağlamda incelenir. Yöntem olarak bu tür araştırmalarda ağırlıklı olarak karşılaştırmalı-tarihsel yöntemler kullanılmakta ve yukarıda da belirtildiği gibi "öteki", "yabancı", (başka ülke, başka millet vb.) ele alınmaktadır. "Yabancı" kavramı, imagoloji kavramında bir etnostereotip olarak algılanır ve esas olarak bir ulusun diğerine karşı tutumunu ifade eder. Etnik stereotipler daha çok herhangi bir etnik grubun sabit bir görüntüsü olarak algılanır.

Etno-klişeler, ulusal bilgiyi ve o ulusun temsilcilerinin duygusal olarak değerlendirici özelliklerini içerir. Uluslararası ilişkiler temelinde oluşan bu tür kalıp yargılar, donmuş bir şema ya da mantıksal bir algı değil, duygusal

Farah CELİL

imagoloji açısından yaşayan bir sanatsal imgedir ve bu imgeler kişisel, daha doğrusu bireysel değildir. (Alekseyeva, 2017, s.11).

S. Stepanov "tüm kültürler farklı biçimlerde nüfuz eden herhangi bir kolektif kitle, popüler, ulusal dünya görüşünün ana kavramlarından biri olarak yüzleşme konumunu ele aldı." (Stepanov, 1997, s.4). Tarihi gelişme döneminde herhangi bir toplumda "öteki"ne bakış açısı farklı bir içeriğe sahipti. Bu nedenle de "öz" ve "öteki" kavramı, imgelerin ilk kurgusu olarak arketipsel kavramda karşımıza çıkar (Boytsov, 2010, s.8).

Bilinçsizlik ve a priori faaliyetin oluşturduğu yönler ve okullar - tüm dünya kültürüne nüfuz eden ve bazen iç çatışkı ile donatılmış çok yönlü bir "(kayıp cennet - bulunan cennet)" olarak hayali faaliyetin oluşumu, bireysel eserlerin temel görüntülerinde ortaya çıkar. (Alekseyeva, 2017, s.17). Arketipsel özelliklere sahip bir "yabancı" imajı, orijinal kaynaklardan alınan ancak "farklı" bir milliyetten gerçek insanlar gibi nesillerden miras alınan kavramsal bir soyutlamadan türetilmiş gibi görünmektedir (Alekseyeva, 2017, s.17).

Zihniyet prizmasından hareket eden imagoloji, bir bireyin veya grubun mecazi düşüncesini ve ahlaki değerlerini içerir. Milli zihniyet kavramı, milliyet kavramına çok yakındır. Her ikisi de tarihsel olarak oluşmuş ulusun toplumsal bilincini, kültürünü, davranışsal öğelerini ve kolektif özbilincini içerir.

Bir bireyin ya da etnik grubun kendisinden farklı olan başka bir birey ya da etnik gruba karşı tutumu dil aracılığıyla ifade edilir. Bunun için o etnik gruba ait ana unsurlar öne çıkıyor. Örneğin, Kitab-ı Dede Korkut'ta geçen "kara cüppeli kafirler" ifadesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu ifadeler sabittir ve nettir. Konuya yapısal bir bağlamdan bakarsak, o zaman kafirler dünyası, insanların tarihsel ve psikolojik durumu ve zihniyetiyle bağlantılıdır.

İmgeolojinin ana konusu bir milletin davranış ve zihniyeti hakkında, başka bir milletin kalıplaşmış fikirlerinden oluşur. İmgeoloji, genç ve aktif olarak gelişen bir bilim alanıdır. 1980'lerden bu yana Almanya, Fransa ve Hollanda'da bu alanla ilgili kapsamlı araştırma merkezleri kurulmuştur. Modern çağımızda, bir ulusun başka bir ulus tarafından kabulü konusu tüm dünyada bilimsel araştırmaların konusu haline gelmiştir ve geniş insani bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. İmgeolojinin folklor metinleri sırasında mit metinlerine de uygulanması mümkündür. Bu fikri netleştirmek için bazı folklor örneklerine bakmak gerekmektedir.

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Potestar Ve Törenselsel İmagoloji: Kitab-1 Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine(Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation Of Kitab-i Dede Korkut Text)

“Kitab-1 Dedem Korkut” Destanında Potestar İmagoloji:

Önce de bahsettiğimiz gibi, modern kompotivistlerde sanatsal imagoloji ve edebi imagoloji terimleri yer almaktadır. Sanatsal imagoloji, geleneksel etnostereotip düşüncesinin edebiyatta simgesel ifadesi anlamına gelir. Edebi çalışmalarda imagoloji terimi, bu imgelerin yorumlanmasını ve imgelerin çözümlenmesini içerir.

İmgeolojide, yalnızca "Yabancı" karakteri değil, aynı zamanda "Yabancı" otoriteler de araştırma nesnesi haline gelir. Elbette "Yabancı" imajı aynı zamanda "Yabancı" güçlerle bağlantılıdır. Bu alan, oluşan devlet veya devlet öncesi durumla da ilgili olabilir. Esasen devletin kurulmasından önceki halklar arasındaki ilişki, "potestar" "benimle" veya "ayrıca" terimleriyle ifade edilir. (Boytssov, 2010, s.7).

Destanın oluşumu esas olarak milletin devlet kurma döneminde oluşmuştur. Bu nedenle birçok tarihi şahsiyetin prototipiyle destanlarda karşılaşmak mümkündür. Khoysler'in "Alman Destanı ve Nibelungların Şarkısı" adlı çalışmasında yazar, destandaki tarihi figürlerin prototiplerini netleştirir. Bu çalışmada tarihi figür Theodrich'in prototipi olarak Dietrich, Attila'nın prototipi olarak Etsel vb. imajının ortaya çıkışına tanık oluyoruz. Bu düzenlilik, hemen hemen bütün milletlerin destan yaratılışında gözlemlenebilir.

"Kitab-1 Dedem Korkut" destanında bu tür tarihsel prototiplerle karşılaşırız ve bu imgeler "ben" ve "öteki"nin yüzleşmesinde karşımıza çıkar. Destanda "kendi" kavramı Oğuzlarla ilişkilendirilse de "öteki" kavramı "kara cüppeli kâfirler", "Kıpçak Melik" ve "Şöklü Malik" imgeleriyle ilişkilidir. Bu karakterlerin destana düşmesi tesadüf müydü yoksa bu isimlerin arkasında tarihi bir gerçek mi vardı? Bunu açıklığa kavuşturmak için, 11-13. yüzyıllarda Azerbaycan ve çevresinde yaşanan siyasi olaylara bir göz atalım.

Tarihten bilindiği gibi 12. yüzyılda Selçukluların zayıflaması I. Melikşah'ın iktidara gelmesine yol açmıştır. Melikşah, topraklarını genişletmek ve devletini sağlamlaştırmak için 3 kez Gürcistan'ı ziyaret etmiş ve Gürcü kralına Büyük Selçuklu Devleti'nin otoritesini kabul ettirmiştir (26). Buradan Selçuklu Türklerinin lideri Melikşah'ın Gürcistan ve destanda adı geçen Gürcü Tekuru Kara Tekur ile ilişkisi şu veya bu şekilde yansımıştır. O dönemdeki Türk-Gürcü ilişkileriyle ilgili bir başka ilginç bilgi de 2016 yılında Rus dergisi "Modern em: aktüel problemler teori ve pratiğin" Beşeri Bilimler dizisinde yayınlandı. Eduard Vartanov'un "Ermeni-Kıpçakların Tercih Etmeleri ve Onların Zorunlu Tanrılaştırılması" yayınlandı. Uzun

Farah CELİL

yıllardır Ermenileri araştıran yazar, Polonyalı, Ukraynalı, Kırım ve Don Ermenilerinin etnik aidiyetlerinin Hay değil Türk olduğunu kanıtlamaya çalışıyor.

Yazar aynı zamanda 12-13. yüzyıllarda Güney Kafkasya'da tek tanrıcılığı kabul eden Kıpçakların yaşadığını belirtmektedir. Böylece Ermenistan'ın Şirak ilinde bugüne kadar korunan Khpchakavank tapınağının adı, kelimenin tam anlamıyla "Kıpçak mabedi" anlamına geliyor.

Yazar aynı zamanda Gürcü Çarı David Agmashenebeli'nin Türk-Kıpçakları Kafkasya'nın güneyine yerleştirdiğini de belirtiyor. Gürcistan'ın Oğuz Türkleri (Selçuklular) tarafından fethedilmesi ve Kıpçakların Gürcistan'ın Tiflis ve Ani şehrine yerleştirilmesinden sonra meydana gelen bu olay, bu şehrin bir Gürcü-Türk şehrine dönüşmesine yol açmıştır.

Bu bölgeye yerleştikten sonra o dönemde Tanrı inancına sahip olan Kıpçaklar, Provoslav dini ile birlikte Hristiyanlığın Monofizit mezhebine tapmaya başlamışlardır.

Güney Kafkasya'ya yerleşen Kıpçaklar, Müslüman Oğuz Türkleri ile tanışır. Bu, Ermenileştirme sürecinin henüz başlamadığı dönemdir.

Böylece Kıpçakların bir kısmı Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Gürcü olmuş, bir kısmı da İslam'ı kabul ederek modern Azerbaycan-Borçalı soyluları olmuştur. Son olarak, tek tanrılı Hristiyanlığı kabul eden Kıpçakların bir kısmı, Güney Kafkasya'ya yerleşmeden önce günümüz Ermenistan'ında bir konum elde etmişlerdir (2016, 8 Aralık, Как тюрки-кыпчаки из грузинского города Ани стали «армянами» . Erişim adresi: <https://vzglyad.az/news/74450/Как-тюрки-кыпчаки-из-грузинского-города-Ани-стали-«армянами».html>)

Eserde bahsi geçen Oğuzlarla ilgili olarak, Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Azerbaycan'ın güneyinde Cengiz Han'ın torunu Hülagu Hanın (1256 – 1265) Hülagu devletini kurduğunu (1258 – 1265) belirtmek gerekir. Bu devirde Elhaniler devleti yeniden güçlendi. Bizzat müslümanlığı kabul eden Kazan Han, Mahmud adını aldı. Bu adımın sonucunda yerel feodal beyler ve Müslüman din adamlarıyla ilişkilerini güçlendirmeyi başardı ve onların desteğini kazandı. (Cümşüdlü F. 2017, 25 Mayıs. Azərbaycan Hülakilər (Elxanilər) dövləti tərkibində. Erişim adresi: <https://sesqazeti.az/news/social/612073.html>)

Bu tarihi gerçeklere baktığımızda, Hülagu Han'ının destanına yansıyan Kazan Han karakterinin, Kazan Han'ın tarihi şahsiyetinin prototipi olduğu bir kez daha ortaya çıkıyor. Bu nedenle Kazan Han ve Oğuz boyu bir bütün olarak "kendinden" "kara cüppeli kafirler" olarak, Kıpçak Melik, Şöklü Melik

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Potestar Ve Törensəl İmagoloji: Kitab-ı Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine(Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation Of Kitab-i Dede Korkut Text)

ve Kara Tekur ise "ötekiler" olarak görünmektedir. Aralarındaki çekişmelerin nedeni budur. Daha doğrusu, Şöklü Melik ve Kıpçak Melik'in siyah cüppeli kafir ile birlikte "öteki" unvanına sahip olması, Kıpçak-Gürcü, Kıpçak-Ermeni paralelliklerinden ortaya çıkmaktadır.

"Kendinden Olan ve Öteki Giyim Unsurlarında"

"Kendinden" ve "öteki" kavramlarını ortaya çıkaran temel unsurlardan biri de ulusal üslup meselesidir. V. B. Zemskov, klişe ve stil kavramlarını imagolojinin nesnesi olarak sunar. Onun kavramına göre bir klişe, bir görüntünün daha net bir şekilde inşası için bir temel olarak hizmet edebilecek ilk hayal gücü biçimidir. İmgeleme, klişenin aksine, çok yönlü, geniş ve öncelikle sanatsal bir görüntü, "öteki"ni görme yeteneğinin elde edildiği ve ifade edildiği edebiyatın, sanatın zihinsel bir ürünüdür. Yazar, karakteri siyasi propaganda aracı, ideolojinin bir parçası olarak tanımlar (Zemskoy, 2000: s. 49). Bu unsurlar çeşitli şekillerde kendini gösterdiği gibi giyim tarzında da kendini göstermektedir. Özellikle destansı yaratılış için tipik olan "yerli" ve "yabancı" imajının belirlenmesinde imajın birçok özelliği ile birlikte giyim tarzı da önemli rol oynamaktadır. Oğuz Türklerinin etno-kültürel değerlerini geniş bir çerçevede yansıtan "Kitab-i Dedem Korkut" destanına bakmak, görüşümüzü netleştirmek için önemlidir. Destanın yazıldığı tarih 11-13. yüzyılları içerdiğinden, bu destanda "yerli" ve "yabancı" kavramları ya görüntünün betimlendiği yerde ya da üslup da dahil olmak üzere farklı zihinsel değerlerde karşımıza çıkar.

"Werner Enninger, araştırmasında, giyimin kodlama sisteminde, değişmeyen sabit mesajların yanı sıra sürekli yeni mesajlar olduğunu kaydetti. Kıyafet kodları incelendiğinde, bu elbiseyi giyen kişinin zihinsel durumu, statüsü, kültürel düzeyi, davranış biçimi vb. belirlenebilir. (Enninger, 1998, s. 92-96) hakkında bilgi almak mümkündür.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Oğuz Türklerinin semiyotik etnostereotip işaret sisteminde "kendini" ve "öteki" kavramlarını tanımlayan ve "yabancı" ile kendinden olanı ayıran bir kelime birimi olarak "yağı" sözü kullanılmıştır. Yağ kelimesi "Kitab- Dedem Korkud destanında şu şekilde açıklanmıştır:

"Gazan bəğ oğlu Uruz bəgin tutsak olduğu boyı boyı bəyan edər, xaniç hey!" boyunda "Oğlan aydır: "Yağı" deyü, nəyə deyirlər?". Qazan aydır: "Oğul anuncun yağı deyirlər ki, biz anlara yetsəvüz, öldürəriz. Anlar bizə yetsə öldürər", -dedi" (Kitabi-Dədə Gorgud, 1988, s.70)

Destanda "Yağı" kelimesinin eş anlamlısı olarak Shoklü Malik kelimeleri kullanılır: Mere kafir, kara cüppeli kafirler, kafir, takur. Yabancıyı belirleyen birçok ulusal değerlerin yanı sıra tarz olarak renk unsuru da dahildi.

Farah CELİL

Renklerin anlamsal şifresinde renklerin nerede ve nasıl kullanımı “kendi”ni “öteki”nden ayıran temel göstergelerden biridir. Dede Korkut destanında dış giyim, başlık, silahlar vb. dahil olmak üzere birçok giyim tarzı vardır. Oğuz kıyafetleri ile Yağı kıyafetleri arasındaki farklar bu tür kıyafetlerde görülebilir. Örneğin destanda Oğuzların savaş giysisi olarak kullandıkları ana unsur, baş zırhı olan tugulga "altın ışık"tır.

Örneğin, Bekil ile ilgili hikayede Bekil memlekete ışısız döndüğü için hanlar hanı Bayandır Han Bekil'e kızıyor ve nuru Bekil'den geri alıyor (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.107).

Veya “Gazlık goca oğlu” Yegnek boyunu beyan eder, Hanım, hey! boyunda kardeşini esirlikden kurtarmaya hazırlanan Yegnek rüyasında "ağ ışıklı alpanlar" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.95) görüyor.

Dede Korkut destanında kafirin savaş elbisesi "gökyüzü demiri" ifadesi ile hatırlanır. Kanlı Koca Oğlu Kanturalı boyunu beyan eder, Hanım, hey-hey! Boyunda düşmanın savaş kıyafetleri şöyle sunulur: "Koyu tonlarda ve mavi zırhlı yüz kafir seçti (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.90).

Kaftan, Kitab-ı Dedem Korkut destanında bahsedilen dış giysilerden biridir. Dede Korkut destanında kaftan kelimesi daha çok Beyrek ile ilgilidir.

Dede Korkut destanında gözlemlediğimiz gibi, Oğuz kaftanı da törenlerde özel bir törensel karaktere sahipti. Yani günlük hayatta kaftan beyaz ise, düğün töreninde damadı diğer insanlardan ayıran unsurlardan biri de giydiği kaftanın rengiyle ilgiliydi. "Beyrak bir aydır: “Niye seht oldunuz?” dedi. Ayıtdılar: “Nece seht olmuyalım? Sən gızıl qaftan giyersən, biz ağ qaftan giyeriz” (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.57).

Veya “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyunu bəyan edər, xanış, hey” boyunda Selcan xatunun qaftanı belə təsvir edilir: Canvər qaftanlıq: “Ol qızın üç canvər (canavar-red) qalnlığı-qaftanlığı vardı” (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.85).

Dede Korkut'ta kafirlerin de kaftan giydiğine şahit oluyoruz. Bu kaftan şekli, üslubuyla Oğuz kaftanından ayrılır. Destanda kafirin kaftanı "yarıklı Ardi kaftan" olarak sunulur. "Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı boyu beyan eder" bölümünde, kafirin kaftanı şöyle anlatılır: "Kafirin casusu casusladı." Vardı kâfirler arğunu Şöklü Melik'e haber verdi. Yedi bin kaftanının ardı yırtıklı, yarımından gara çaçlu din düşmanı, alaca atlu kafer bindü yılğadu” (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.42).

Potestar Ve Törenselle İmagoloji: Kitab-1 Dede Korkut Metninin Araştırılması Üzerine (Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation Of Kitab-i Dede Korkut Text)

Veya, "Ganturalı'nın kanlı yaşlı oğlu boyunu, hanlık, hey" ilan eder, Selcan hatunun kaftanı şöyle tarif edilir: "Cenvar kaftan: "O kızın üç cenavar (cenavar-kırmızı) kalınlık-kaftanı vardı" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.85.)

Oğuzlarda şapka olarak Berk, Şapka, Şapka, Calma, Gecelik kullanılmıştır. Sarık, Oğuzlarda yaygın olarak kullanılan erkek başlıklarından biriydi. Dasata'nın birçok yerinde sarık kelimesini buluyoruz. Beyrek'in kaybolduğu haberini alan babası, bandajını yere vurur. Beyrek'in babası kaba sarık götürüb yere çaldı (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.57).

Destanda etnostereotip olarak Oğuz'dan ayrılan "yabancı" karakterin kullandığı başlık destanın farklı boylarında görünmektedir.

Yabancı: "Gara şayga" (qara şapka): " Ganlı goca oğlu Ganturalı boyunu bəyan edər, hanım, hey-hey!" boyunda tekurun baş giyimi şöyle anlatılıyor: "Ganturalı geldi, gara şaygalu tekura selam verdi" (Kitabi-Dede Gorgud 1988, s.87)

Keçe börk: "Gazan beğ oğlu Uruz bağın tutsak olduğu boyı beyan eder, xanım hey!" boyunda kaferin baş giyimi böyle tasvir edilmektedir: "On altı bin ip üzəngili, keçe börkli, azgun dinli, quzgun dilli kafer çıga geldi" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.69)

Ritüel ve imagoloji

Ritüeller imagolojinin incelediği alanlardan biridir. "Kendinden" ve "öteki" kavramlarını ifade eden unsurlardan biri de mistik mekan ve imgeleriyle ilgilidir. Mekân, "kendi" ve "diğer" görüntüleri tanımlamada özel bir rol oynar. Mekan mistik olduğu kadar tarihi de olabilir. Örneğin, mitolojik kavramda mistik alana ait imgeler vardır. Avrupa folklor metinlerinde devlerin, cücelerin ve tanrıların yeri insanlarınkinden farklıdır. Şamancı bir dünya görüşüne sahip olan Türkler, "yabancı" mekan kavramına da sahiptir. Bu "yabancı" mekanın sahiplerine geniş anlamda "bizden yeyler" denir. Bazen bu mistik dünyanın sahiplerini "öteki" "kendi"nden ayıran bazı unsurlar vardır. Mitolojik dünya görüşüne yansıyan mistik mekânla ilgili "öteki" kavramı, sadece şamancı ritüellerde ifade edilmekle kalmaz, zamanla çeşitli folklor türlerine yayılan destan ve masalların oluşumuna dönüşür.

Vinogradova demonolojik varlıkların isimleriyle olan ilişkisi hakkında şöyle yazıyor:

"Halk demonolojisinde, chthonic iblisler dünyası tam olarak kurulmuş ve istikrarlı bir

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

yapıya sahip değil. Burada fonksiyon, öz niteliğe göre tam ve kesin bir avantaja sahiptir. Karakterler de görünüşte büyük ölçüde amorf; Biçimsizlikleri ile karakterize edilen bu canlıların kendi doğalarından çok kolay başkalaşım geçirmelerinden dolayı dış özelliklerini tespit etmek oldukça zordur. Bu nedenle örneğin Moğol halklarında farklı isimlerle bilinen acı kötü ruhlar, işlev ve görünüm açısından birbirlerinden çok az farklılık gösterdikleri için tam olarak ayırt edilememektedir. Bu varlıkların isimlerinin anlamlarının kısmen veya tamamen örtüşebileceğini de belirtmekte fayda var. Bu nedenle, gelenek taşıyıcısının demonoloji hakkında konuşurken karşılaştığı zorluklardan biri, mitolojik bir karakterden ismiyle değil, görünüşü ve işleviyle söz edildiğinde, birkaç isim ve terimin aynı anda ona uyabileceğinin açıkça ortaya çıkmasıdır." (Vinoqradova 2000, s.208).

Birçok masal ve efsane metninden örnekler veren V.Y. Propp, kahramanın sessizliğini, ölümlerin dünyasına girişi olarak değerlendirdi. V.Y. Propp'un kutsal kahkaha teorisine göre, yukarıda da belirttiğimiz gibi, sessizlik, gülmeye yönelik bir tür tabu faktörüyle ilişkiliydi. Ölümlerin dünyasına girmek ve tekrar dönmek için, kısacası inisiyasyon şartını geçmek için sessizlik gerekliydi. Yazar, Yakut şamanları arasında düzenlenen ritüellerden bir örnek vererek, bunun hakkında şunları yazdı:

"Ölümler dünyasında gülmek yasaktır." Ona adanan ritüel, ölümün bir simülasyonudur. Gören, dünyayı tamamen terk etmediğini anlar. Benzer şekilde, bir şaman ölümler dünyasına girdiğinde kahkahalarla kendini ele verir. Öyle görünüyor ki gülen hediyelerden mahrum kalır" (Propp, 1976, s.183)

Bu tür ritüelistik mekânlar ve destanlara dönüşen imgeler Dede Korkut destanına da yansımıştır. "Kitab-ı Dedem Korkut" destanında, Dede Korkut'un kız almaya gittiği "öteki yer", "öteki yerin sahibi" Deli Garcar'ın diliyle anlatılır: "Ayaklılar buraya geldiği yog. Ağızlılar bu suyımdan icdiği

Potestar Ve Törenselle İmagoloji: Kitab-1 Dede Korkut Metninin
Araştırılması Üzerine (Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation
Of Kitab-i Dede Korkut Text)

yog" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.56). Bu mekanın mevcut olduğu yer Dede Korkut'un dilinden şöyle anlatılır: "Garşu yatan gara tağını aşmağa gelmişem" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.56).

Buraya ulaşım için Dede Korkut keçi başlı "Keçer aygırı" ve "toğlu başlı Turu aygırı" kullanılmaktadır. Destanda Dede Kokrut "Nagah gaçma-koma" olarsa, birisini binem, birisini yedem" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.55). diyor. Bu metinden, şaman ritüelinin bir dönüşümü açıkça gözlemlenebilir. Mit metni şair tarafından yeni bir yorumla sunulsa da değişmez metin yine de şamanın mistik dünyaya yolculuğunu anlatır.

Masal metinlerinde kahramanın gittiği diğer dünyadaki "ötekiler" in onu fark etmemesi için "ötekiler" onu ne kadar çağırırlarsa çağırırlar geriye bakmamalıdır. Aynı zamanda destanlarda "öteki" yer, tarihi-coğrafi bir yer veya var olan bir nesne, kale vb. de görünebilir. Örneğin Kanturalı'nın Gürcistan'dan Kara Tekur'un kızıyla evlenmek için yola çıkması, Beyrek'in Baybur Kalesi'ndeki 16 yıllık esareti (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.59). Burada tabunun çiğnenmesinin doğurduğu lanete tanık oluyoruz. Lanetin ana unsuru kelimedir. Bu tür durumlar genellikle destanların yaratılmasında bulunabilir. "Kitab-ı Dedem Korkut" destanının "Oğuz milletinin belası" ünlü karakterlerinden biri olan Tepegöz'ün doğuşu, dayatılan tabuya meydan okumanın sonucuydu. Bu motifte, sosyal yasaların ilk embriyolarını da gözlemliyoruz. Ancak, şu anda asıl amaç bu değil, arsadaki tabu motifinin açılmasıdır.

Nitekim "Basatın Tepegözü Öldürdüğü" boyda Gonur Koca Oğlu Sarı Çoban'ın koyun güderken perilere rastladığı söylenir. Çoban yapıncağını perilere atar ve birini yakalamayı başarır, "tamah salıb onu kucaklar". Bir süre sonra peri kızı çobana döner ve "Çoban, emanetini gel al!"- dedi. Emma, Oğuzun başına zeval getürdin" (Kitabi-Dede Gorgud, 1988, s.98). Burada da tabunun çiğnenmesi sonucunda korkunç yaratığın doğuşuna, daha doğrusu kişinin yasağa karşı çıkması sonucu kaos yaratılmasına tanık oluyoruz. Burada da lanetin ana unsuru sihirli kelimedir. Bu motifi analiz edersek, Tepegöz'ün doğumunun ana nedeninin, ölümlü ve dünyevi bir insanın, maddenin ötesinde bir şey ile kutsal dünyaya ait bir peri ile bağlantı kurma girişiminin sonucu olduğunu anlayabiliriz. Bu durum isteğe bağlı değildir, çobanın nefesine sahip çıkmasının bir sonucudur.

Analizimizden, folklorun yaratılmasına yansıyan imgebilim kavramının, folklor metinlerinde yalnızca tarihsel olayların etnostereotipik imgeleri biçiminde ortaya çıkmadığı, aynı zamanda ritüel anları da ortaya koyduğu sonucuna varıyoruz.

Farah CELİL

"Kitab-ı Dedem Korkut" da kara cüppeli kafirler, Kıpçak Melik, Kara Tekur, Kafir kızı gibi imgeler tarihi şahsiyetlerin "öteki" prototipleri olarak karşımıza çıkıyorsa, Selcan Hatun, Banu Çiçek imgelerinin anlamsal yükü tasavvufi dünyaya ait kadın imgelerini içermektedir.

Sonuç

Edebi metnlere yansıyan imagojoloji kavramı tarihsel olayların etnostereotip görüntüleri biçiminde ortaya çıkar. Bu olgu, edebi metinlerde olduğu gibi folklor metinlerinde de görülmektedir. Özellikle kahramanlık destanlarında "kendimden" ve "öteki" sorunu, iktidar meselelerinde ciddi biçimde kendini gösterir. Dede Korkut destanı bunun açık bir örneğidir. Oğuz-Kıpçak ilişkilerinin destanda kara cüppeli kâfirler şeklinde olarak ortaya çıkmasının tarihsel nedenleri vardır. Bu sorunun kökü Melikşahın yarattığı Kilikiya devletinin terkinde yer alan Kıpçak-Ermeni-Gürcü birliğin Oğuzların yarattığı Hülakü devletine münasibeti gibi ortaya çıkıyor. Destanda imagojoloji olgusu yalnızca bir iktidar sorunu değil, aynı zamanda, giyim tarzında, törensel mekamlarda da ortaya çıkmaktadır.

"Kitab-i Dede Korkut" da kara cüppeli kafirler, Kıpçak Melik, Kara Tekur vb. tarihi şahsiyetler "öteki" prototipler olarak karşımıza çıkıyorsa, Selcan Hatun, Banu Çiçek karakterlerinin anlamsal yükü mistik dünyaya ait kadın imgelerini içermektedir.

Kaynakça

1. Kitabi-Dədə Qorqud. (1988). Bakı: Yazıçı
2. Ergin M. (1964). Dede Korkut Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım evi.
3. Süslü Ö. (1989). Tasvirilere göre Anadolu Selçuklu Kıyafetler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yay.
4. Ögel B. (2014). Türk Mitolojisi. Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu yay.
5. Enninger W. (1998). Giyim. Milli Folklor, Çev. Dr. Nebi Özdemir, , C.5, Güz. 39.
6. Alekseyeva S. A. (2017). Komparativistiçeskiy analiz russkoy i nemetskoyazıçnoy kultur v Rosii XVIII-XIX vekov. Vıpusknaya

"Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi"
"International Journal of Humanities and Art"
[trk dergisi/2022]

e-ISSN:2757-6388
Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1

Potestar Ve Törensəl İmagoloji: Kitab-ı Dede Korkut Metninin
Araştırılması Üzerine (Potestar And Ceremony İmagology: On Investigation
Of Kitab-i Dede Korkut Text)

kvalifikasionnaya rabota po napravleniyu: filosofiya osnovnaya
obrazovatel'naya proqrama: bakalavriat. Sankt –Peterburq.

7. Boytsov M. (2010) Çto takoe potestarnaya takoe imagologiya?//
Vlast i obraz". Oçerki potestarnoy imagologii. Sankt- Peterburq: Aleteya. 5-
38

8. Vinoqradova L. N. (2000). Narodnaya demonologiya i mifo-
ritualnaya tradisiya slavyan. Moskva: İndrik.

9. Osebkov A. R. (2010) "İmagologia// Znaniye. Ponimaniye, Umeniye.
№1. 251-261

10. Propp V.Y. (1976). Folklor i deystvitelnost. Moskva:. Nauka

11. Zemskov Z.B. (2000). "Teoreticeskie aspekti: // Obraz Rosii Na
peredome: i prosloy i sovremennoy v kulture, literature Yevropı i Ameriki
(konets XX - naçalo XXI v.). Otv. red. Saxodin A.P. Qrusevskaya T.Q.
Etnologiya Moskva: İzd. Sentr "Akademiya" Vissaya skola. 149-164

12. Stepanov Y.S. (1997) Konstantı, Slovar russkoy kulturi. Moskva:
Akademiçeskiy Proekt

13. Hoysler A. (1960). Germanskiy qeroiceskiy epos i skazanie o Nibelungax.
Moskva

14. <https://vzglyad.az/news/74450/Kak-tyurki-kypchaki-iz-gruzinskogo-goroda-Ani-stali-«armyami».html> 2016, 8 Aralık

15. <https://sesqazeti.az/news/social/612073.html> 2017, 25 Mayıs

APA kaynakça sistemine göre kaynaklar belirtilir.

Resources are specified according to the APA bibliography system.

Bilgi için / For info: http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf

